

- 1.) do. ausg. de. lib.
- 2 Kippingg. Diss. de Historiâ episcopi nomenij abispe
  - 3 Nolteny Dissert. de Olympia Norata vita
  - 4 Darmstadt. Vita Joh. Ern. Tentely
  - 5 e. Henkeny Diss. de Memoires Com. Wiegab.
  - 6 Ballenstedt Vita M. Saligy Com. Wiegab.
  - 7 Merthaupty vita Goetely Helmst.
  - 8 Teubeny Diss. de paradiso terrestri
  - 9 Luff. Abel Epitome Monarchiarum
  - 10 Gashuysen de fectis IV Monarchis
  - 11 Nollery Diss. de Annis Eiterbiensi
  - 12 Rosen de Palladio
  - 13 M. Greeny II Diss. de Sibyllis
  - 14 ^{Stp. C. Cratio}
  - 15 Salpis Dissert. de Laudib. veteris German.
  - 16 Ditmari Hist. Comitatus Teisterbant
  - 17 Hg. Stracchij Diss. de Islandia
  - 18 Joh. Olligues Historia Caroli Gustavi
Regis Sueciae aa. Descriptio
tentatum Reg. Kristine
  - 19 H. G. Thulemarij Diss. de ordine
Equitum S. Georgij & perisclidicis
  - 20 Witzleben Diss. trium antiqu. monumenta
Pantalla, Antonini Caracalla & Galies
  - 21 Grosse in Auf. des Cod. Theod. von Hertm
Hedem in Flemming ^{W. G. v. H. v. H.}
  - 22 ^{W. G. v. H. v. H.}
  - 23 Lueckfelds, Hist. Nassouy in 79 guld. Meännum
180 lib 90 fap. et g. m. v. v.

DISSERTATIO HISTORICA
DE
OLYMPIÆ
MORATÆ,

VITA, SCRIPTIS, FATIS
ET VIRTUTIBUS :

IN QUA

MULTA, HISTORIAM RENATI IN ITA-
LIA TEMPORE REFORMATIONIS EVANGE-
LII ILLUSTRANTIA, ADSPERGUNTUR;

ATQUE

NONNULLI ERRORES EORUM, QUI HACTENUS
DE VITA OLYMPIÆ COMMENTATI SUNT,
MODESTE EMENDANTUR.

A

GEORGIO LUDOVICO
NOLTENIO, J. A. F.

FRANCOFURTI ad VIADRUM,
Typis SIGISMUNDI GABRIEL. ALEX. MDCCXXXI,

1731

placuit

DISSERTATIO HISTORICA

DE

OLYMPIAE
MORATAE.

VITA, SCRIPTIS, FACTIS

ET VIRTUTIBUS:

IN OLYMPIA

MULTA HISTORICIS REBVS IN ITA-

LIA TEMPORIBVS TRANSACTIS EVANGELI-

LI TESTIBVS, SIVE AB ANTIQVITATE

TOPIUM, PERITIS, SIVE OLYMPIAE

DE VITA OLYMPIAE COMPOSITA SUNT,

MODIS RESPONDENTUR

GEORGIO LUDOVICO

NOTTINIO, P. A. T.

ALBAE IN BOHEMIA

ANNO MDCCLXXV

J. SICHMUNDI GABRIEL ALEX. MDCCXXV

Lectōri S.

OLYMPIÆ scribo historiam, non *Maldachine*, quæ Innocentium X. ad Pontificatum provexit, & per eum Ecclesiam Romanam gubernavit; Sed *Morata*, piæ, castæ, doctæ, & vere Christianæ feminae, quæ Pontificum supercilio insuper habito, soli se Christo dicavit, atque inter mulieres, quæ eruditionem cum vera Religione conjunxerunt, principem meretur locum.

In Gymnasio Regio Berolinensi stylo latino perpoliando operam danti, dedit in manus Patrens Venerandus hujus Olympiæ opera, ut studium meum doctissimæ puellæ exemplo magis incitaret. Cum ista legissem & relegissem, ita ejus amore captus sum, ut ad commendandam posteritati memoriam tantæ heroinæ, de nova opusculorum ejus editione cogitatio mentem subierit.

A

Postu-

Postulare id mihi videbatur exemplarium raritas, quippe post Editionem ultimam qua Basileæ 1580. lucem adspexit, nemo de recu- dendis aureis his scriptis cogitavit. De ista ra- ritate jam suo tempore questus est *Colomesius*. (a) Verum insignis hic Bibliothecarius duas tantum vidit operum Olympiæ editiones: *Se- cundam* de anno 1562. quam primam esse pu- tavit; & *quartam* de anno 1580. quam secun- dam nominat. *Irenæus Bibliophilus* (b) edi- tiones Olympiæ magna diligentia recensens tres tantum sibi innotuisse fatetur. Mihi vero licuit esse tam felici, ut quatuor editiones (plures e- nim existare vix putem) oculis meis viderim ac diligenter contulerim, quas heic recensere Le- ctori non ingratum fore censui. Curavit duas priores *Cælius S. Curio*, & omnes typis ex- scripsit *Petrus Perna* in urbe Basilea.

Prima omnium editio prodit anno MDLVIII. Hanc existare, *subolui* ex *Andrea Campani* ad C. S. Curionem epistola 3. Id. Mart. 1559. con- scripta (c), *didici* a Cel. Polyhistore M. V. *de la Croze* in Catalogo Bibliothecæ Bodlejanæ re- periri, *perspexi* denique beneficio Illustris L. B. *de Kameke*, non generis solum, sed virtutum deco-

(a) Bibliotheque Choise p. | Brem. Class. VII. Fasc. 3
45. 46. | p. 579. 580.
(b) Bibl. Hist. Phil. Theol. | (c) Opp. Olymp. p. m. 209. hæc

decore splendentis, qui hanc rarissimam editionem benigne mecum communicare dignatus est. Multa equidem in hac editione desunt, quæ postmodum per amicos Cœlio S. Curioni transmissa, & magno studio conquisita, in secundam, & tertiam præcipue congesta fuere. Id tamen habet hæc editio eximii, quod Carmina Olympiæ Græca multo emendatiora exhibeat, quam editiones subsecutæ, ita ut non pauca Typothetarum sphalmata in posterioribus admissa, ex hac prima emendare, mihi datum fuerit. Inprimis vero insigni C. S. Curionis ad *Isabellam Manricham Bresenam* illustrem ac religiosam feminam (d) dedicatione se commendat; quam si legissent, qui de vita Olympiæ commentati sunt, non scripsissent cum Colomesio: ipsam demum 29. annos natam Hei-

A 2 delber-

verba Campani leguntur. „ Comitum Er-
 „ bacensium concionator,
 „ haud vulgaris meus a-
 „ micus, Olympiæ libel-
 „ lum typis Basileæ excu-
 „ sum mihi dono dedit,
 „ Cæli Theologorum or-
 „ namentum. Perlegente
 „ me igitur Præfatione,
 „ intellexi, adhuc reliqua-
 „ epistolarum ab illa scri-
 „ ptarum te percupidum

„ esse, mitto itaque ad te
 „ duas ab illa, tres a Do-
 „ ctore (Grunthlero) ad
 „ me datas &c.
 (d) „cujus pietatem Iofias
 Simlerus in vita P. Marty-
 „ ris hoc modo celebrat.
 „ Fuit eo tempore (cum
 „ Martyr Neapoli versare-
 „ tur) non spernenda Ec-
 „ clesia piorum hominum
 „ in urbe Neapolitana:
 „ nam in illo cætu multi

delbergenſi ex cathedra publice docuiſſe; quippe in hac dedicatione Cœlius teſtatur, Olympiam vix ſedecim annos natam (ſe, cum multis aliis & mulieribus & viris audiente) in privata Reginae Ferrarienſis Academia Ciceronis paradoxam explicaturam, *veroque* memoriter & venuſte pronuntiaſſe. Hac præſatio novæ editioni, quam meditatur, omnino præſigenda erit, quamvis *Elisaberha Regina* nomen (cui tres ſubſecutæ Editiones a Cœlio dicatæ ſunt) Iſabellæ Manrichæ memoriam obſcuraverit.

Secunda editio longe auctior prodiit anno MDLXII. quam typorum elegantia præſtantiſſimam ſervat Auguſtiſſimi ac Potentiſſimi Regis noſtri Bibliotheca Berolinenſis. Nec tamen mendis, præcipue in Græcis Olympiæ carminibus, caret.

Tertia ſucceſſit Editio poſt Cœlii S. Curionis ſata anno MDLXX. prioribus duabus plenior; acceſſerunt enim Olympiæ Epistolæ latinæ octo, Italicæ duæ, Epitaphia duo, Cœlii denique Curionis Epistolæ atque orationes complures. Hanc mihi conceſſit Vir laudatiſſimus

Matu.

„erant viri nobiles & do-
„cti, multæ etiam excel-
„lenti virtute feminæ, in-
„ter quas ut alias illuſtres
„& vere heroinas omit-
„tam, ſilentio tamen præ-

„terire non debeo nobi-
„ſſimam Heroinam Iza-
„bellam Manricham, quæ
„nunc Chriſti nomine a
„patria exulat.

Maturinus Veyssiere de la Croze, qui pro suo in me affectu, ad hæc edenda calcar addidit.

Quarta & ultima, omnium plenissima Editio, in meis versatur manibus. Prodiit illa Anno MDLXXX. & tertiam plane exprimit ut & paginarum numerus coincidat ubique. Additæ tantum sunt *M. Ant. Paganutii Fabella ex Æsopo latine facta* & *Joh. Boccatii quædam ex Italico.*

Omnibus his Editionibus adsuitur *Hippolytæ Taurellæ Mantuanæ Epistola ad Maritum suum Balthasarem Castalionem apud Leonem X. P. R. Oratorem*, carmine elegiaco elegantissimo conscripta & lectu dignissima; quam tamen uxoris nomine a marito effictam vult Celeb. *Jh. de Hase. (c)* Quomocunque se res ista habeat, Olympiæ nostræ opera supposita non esse, in comperto est.

Antequam vero novam hanc editionem adornarem, meisque observationibus illustrarem, visum est, brevem fatorum Olympiæ seriem his pagellis enarrare, in quibus Historiam *renati sub Renata in Italia Evangelii*, sed pontificum furoribus extincti adspargere lubuit; quam ut lector pius ac benevolus benigne respiciat, & conatibus juvenilibus faveat, est quod enixe rogo.

A 3

CON-

(c) Bibl. Brem. loc. cit. p. 579.

CONSPECTUS DISSERTATIONIS.

§. I. <i>Parentes Olympiæ, Fulvius Peregrinus Moratus, Lucretia.</i> §. II. <i>Educatio.</i> §. III. <i>Adolescens recipitur in aulam Ferrariensem.</i> §. IV. <i>De Renata.</i> §. V. <i>de Anna Principe.</i> §. VI. <i>Purioris religionis in aula Renatæ statores & fautores extranei, (a) I. Calvinus. (b) Clem. Marottus (c) Leo Iametus.</i> §. VII. <i>Itali. (a) M. A. Flaminus. (b) Marcellus Palingenius. (c) Petrus Martyr. (d) Phannius. (e) C. Ius S. Curio. (f) alii.</i> §. VIII. <i>Amici & Olympiæ præceptores.</i> §. IX. <i>Olympiæ profectus, scri-</i>	<i>pta & lectiones publicæ.</i> §. X. <i>Exitus ex aula.</i> §. XI. <i>Vita privata.</i> §. XII. <i>Pericula ob persecutionem.</i> §. XIII. <i>de Phannio martyre.</i> §. XIV. <i>Olympiæ nuptiæ.</i> §. XV. <i>Migratio in Germaniam.</i> §. XVI. <i>In patriam Grunthleri Suiusfurtum.</i> §. XVII. <i>Calamitas Suiusfurtensis.</i> §. XVIII. <i>Suiusfurtense excidium & Olympiæ exilium.</i> §. XIX. <i>Sedes Heidelbergæ.</i> §. XX. <i>Olympiæ morbus.</i> §. XXI. <i>Mors & Epitaphium.</i> §. XXII. <i>Elogia.</i>

§. I.

§. I. *Parentes Olympiæ.*

Fulvius Peregrinus Moratus.

OLYMPIA Fulvia Morata anno Seculi decimi sexti vigesimo octavo, Ferrariæ tum illustrium ducum Estensium sede in lucem edita: ex parentibus Fulvio Peregrino Morato & Lucretia progenita est. Pater Olympiæ, quem Mantua produxit, eruditus & probis istis viris merito accensendus venit, qui doctrinam

Erinam Evangelii tum limpidius prorumpentem & in Italicis regionibus fluitantem avide imbiberunt, aliisque, degustata ejus dulcedine, ceu aquam purissimam hauriendam dederunt. Ferrariae professoratus humaniorum munia summa industria obiit: *Celsus Calcagninus* successus egregios & prosperos Morati hoc in difficillimo munere adeo collaudat, ut nihil supra (a); Ibidem *Alfonsi I. Ducis Atefinae filios Herculis II. fratres duos literis bonisque artibus instituit ac perpolivit* (b). Verum hac in aula multa adversa, multa iniqua aliquandiu patienter tulit; Erant, qui fortunam Morati, quod æque a Principe ac studiosis diligeretur, invidis oculis & improbo animo intruebantur, qui calumniis famam ejus inquinarent, tantumque molestiæ eidem crearunt, ut tandem præ tædio & indignatione solum vertere coactus fuerit. Venetiis diu exulem egit, ubi solidis rationibus motus, adversarios extimescens nomen *Fulvii* ascivit, sub quo velamine tutius aliquantisper delituit (c). Ira adversariorum sopita, evicta Morati innocentia, videtur intimus Morati amicus *Cælius Calcagninus* effecisse, aut ita mentes aulicorum direxisse, ut ipsi Ferrariam redire Dux permiserit (d.)
Prin-

(a) Moratum in Epistola in oper. Calcagnini pag. 156. 157. obvia alloquitur: *Boni & Studiosi omnes te amant, teque in oculis gerunt, sentiarque omnes tuo digressu urbem nostram (Ferrariam) magnam jaleturam fecisse: quando eorum adolescentum plerique, qui Tibi operam in comparando animi cultu dabant nunc ceteros prope omnes privatos professores stomachantur, ingenuus as-*

serenter neminem esse qui vel copia vel delectu rerum secum conferrere possit.

(b) Vide opp. *Olymp.* pag. 96. 97. Edit. 4ta.

(c) Teste Calcagnino in Epist. pag. 189. ubi hanc Morati in *Fulvium Metamorphosin* salte perstringit.

(d) videff. *Opp. Calcagnini* pag. 168. 169. 199.

Principia veritatis Evangelicæ ex Cœlio S. Curione haufit, qui antequam Basileam patria pulsus concederet in Italorum terris hæserat: id Moratus ipse prodidit in Epistolis duabus ad C. S. Curionem datis; in quarum altera Curionem sic compellat, *Vale optimum organum ac vas electum ad Dei gloriam: & in altera, Triste mihi fuit, cum videam me privatim meo divino præceptore, a Deo ipso ad me, ad meam eruditionem ac institutionem misso; neque cogito Ananiam Pauli magistrum plus sanctis admonitionibus ac disciplinis Christianis illum docuisse cum Christo initiavit, quam tu me &c.* Moratus non solum multis virtutibus exornatus homo præ aliis probitatis laudem sectans, quod quæsierat, affecutus est; Coelius S. Curio Xysto Betulejo de familia Morati verba faciens, eum nuncupat, *virum doctrina & probitate præstantem, cum quo ipsi hospitium antiquum & amicitia fuerit.* (e) Si ex scriptis etiam scriptoris cujus libet indolem auguramur, pietatis odorem sane in paucis Morati residuis Epistolis nemo non sentiet: attamen erroribus eum, uti omnes qui infra Lunam degimus, obnoxium fuisse, non miramur; maxime isti, (tum temporis in Italia serpenti) quod crediderit, priusquam Deum invocaremus, *scire oportere, an ab æterno tempore nos elegisset?* quam sententiam veterem errorem appellitat filia Olympia in Ep. ad Laviniam Ruver. Urfinam, cui hæc scrutari dissuadet & potius a misericordia divina opem implorare jubet, atque Beati Lutheri huc facientia scripta commendat. (f) Coelius Calcagninus summo studio hunc

(e) leguntur hæc in Opp. Olymp. pag. 96. Conferri merentur Epistolæ Calcagnini ad Moratum, in primis ea, quæ in Opp. ejusdem pag. 191. reperitur.

(f) in Opp. Olymp. pag. 106. confer huc pag. 179 & 180. ubi eadem dexteritate Olympia Sorori Victoriæ erroris hujus futilitatem aperit.

hunc scrupulum Peregrino Morato demsit, cujus verba ponderosissima ex litteris controversiam hanc apprimè illustrantibus infra adjicere lubuit (g). Eruditionis Morati documentum certissimum est epistola,

B O A T I U O t o l a ,

(g) Inveniuntur hæc literæ in Opp. Calcagnini pag. 195. 196. sq. ubi sequentia Calcagnini ad Moratum verba leguntur „Certum enim & confessum est, nostros conatus per se nihil præstare, nisi gratia accesserit. Ausim etiam illud asseverare, gratiam nunquam affuturam, nisi animus noster fuerit ad eam suscipiendam præmunitus atque apparatus: ea semper excipio, quæ ab inexplorabili indulgentissimi Dei bonitate proficiscuntur, quæ privilegii vocem habent; quæ sunt prædestinationis munera, quæ quoniam mortalium captum exuperant, satius est ut silentio quam oratione transmittantur, utpote in recessu impervio divinæ præscientiæ delitescant. Illud rursus verum est, fidem abdicatis operibus inanem esse & plene fidem esse desinere. Nam operibus fides comprobatur: quando & Abraham fidei pater, illam fidem tenuit atque in delictis habuit, quæ in suo haberet comitatu opera, fidei apta & consentanea. Ob id Christianum hominem par est illud habere persuasum, & fidei & fidei testimonio, id est mandatorum observatione, conatu præterea & propensione animi nostri, sed multo maxime gra-

tia & divina benignitate opus esse, ut divinitus promissa consequatur. Nisi enim conatus noster requiratur, nisi voluntas aliquid possit proficere, in qua una positus est liber animi motus, quod liberum arbitrium vocant, quid opus fuit mandatis? quomodo regnum Dei vim patitur? quomodo unicuique reddetur secundum opera sua? Stertamus licet ac per desideriam vitam agamus inclamantes Abba pater! Credentibus enim tantum & nihil præterea laborantibus nobis citra omnem charitatis functionem, divina virgula large omnia suppediabit. Atque hæc sane est ille veterum philosophorum *αγεις* *αγορα*, quo potestati sati oscitantes omnia permittebant: quem ubi semel acceperimus, tum legum & sanctionum omnium auctoritas, omnis Philosophia quæ ad mores pertinet, omnes Evangelicæ præceptiones corrumpunt necesse est. Quod hisce Calcagninus ipsius Morati sententiam falsitatis accuset, Epistolæ clausula me docuit, quæ sic sonat: *Hæc vero quum ad Te, (Moratum) scriberem, noli existimare, me ignorasse, quam plenum sit temeritatis, se prudentiorem admonere, sed expressi hoc a me officium, mutuis amor, &c.*

ftola, qua de pronuntiatione Rhetorica filiam Olympiam tum duodecimum annum agentem edocet, quæ in Opp. Olymp. pag. 65-71. legitur; ut Cæliorum Calcagnini & S. Curionis de eo elogia silentio præteream. Obiit A. O. R. 1548. relictis uxore Lucretia, filiolo Æmilio, & quatuor filiabus, quarum natu maxima nostra fuit Olympia (b).

Lucretiam matrem Olympiæ pietati & inculpatæ vitæ studuisse, natas natosque suos & amasse, & operam educationi eorundem dedisse fidelem, neque bonarum literarum expertem fuisse, C. S. Curionis ad eam data Epistola consolatoria (i), cum maxime comprobatur.

§. II.

§. 2. *Educatio.*

Redeamus ad Olympiam: vix sextum annum agebat, cum Cælio Calcagnino jam *festiva* audiret, jubet parentem Moratum, *Delia puella* jam festive garrienti in frontem & aurem suo nomine suaviolum imprimere; idem ejusdem aliquantum ætate profectioris pudicitiam & modestiam celebrat. Parentum recta instituta hausit, idem corporis parens & animi formator divina quasi virgula Moratæ obtigit; cujus laborem in recte instituenda Olympia insumtum, non superficialium fuisse, vel exinde patet, quod duodecimum ætatis annum vix prætergressa, non modo in Latina græcaque lingua sed & in Rhetorica & aliis disciplinis exercitata fuerit (a): unde paren-

(b) Colligo id ex literis Olympiæ, anno 1550. Augustæ Vindel. consignatis, ubi Curioni narrat, ante *biennium* patrem suum multis exantlatis laboribus, singulari inde Deum fide ex hac turba & col-

lutione discessisse.
(i) Opp. Olymp. pag. 195-199.
(a) conferatur in Opp. Olympiæ Epistola Morati ad eandem, ordine prima.

parenti apta visa, quæ in comitatu Annæ principis proveheretur, teste Curione : Fulvius eam a se literis diligenter pro puellæ ætate exornatam principi tradidit (b). Indolem ingenium & profectus ejus, quum Calcagninus perspexisset, ipsi suasor exstitit, ut constanter in cœpta studia incumberet, & pro colo calamum, pro lino libros, pro acu stylum exeret (c).

§. III.

Olympia nostra ætate imbecillis, tredecim vix annorum puella, attamen a patre viro sapientissimo in aulam Renatæ & comitatum Annæ principum Atestinarum adducta, quarum & religio & virtutes ingenuæ ubique terrarum spectatæ erant, ex quarum moribus & colloquiis proficere, quibuscum & studia promovere poterat. Operæ pretium est paullo copiosius primum hujus illustrissimæ aulæ statum describere, quoniam a multis eruditis frequentata est & Renatæ temporibus aliquandiu purioris doctrinæ assertoribus sedem & asylum præbuit.

§. IV.

RENATA, Gallis *Renée*, Calcagnino *Ireneæ*, S. 4. De *Renæ* Paleario *Hereneæ*, filia natu secunda Ludovici XII. Galliarum Regis & Annæ Britannicæ, nata est 15. Octobris 1509. Adulta, pactis initis Blæsis (a) cum Maximiliano Augusto, primum Carolo V. tum Archiduci Austriæ ut nuberet Ludovicus pater promissit, dein ut Joachimus princeps Brandenburgicus eandem in matrimonium duceret, decretum fuit.

B 2

Neu-

(b) vide Opp. Olymp. pag. 205. | (a) à Blois.

(c) Opp. Olymp. pag. 80, 81.

Nenri Rex Gallorum promissis stetit, tandem cessit Herculi Ildo Duci Arestino in Ferraria & Mutina, cui desponsata anno 1527. nupsit anno sequenti. Hercules, dotis nomine ducatum Carnotensem & Pontrem Archerium cum aliis in Francia locis accepit, præmii loco hanc nactus conjugem, quoniam a partibus Gallorum steterat, ipse enim exercitui regis Henrici II. in Italia, tuiturus Pontif. Rom. Paulum IV. contra insultus Philippi II. Hispaniarum regis præfuerat, inde a Pontifice Rom. Titulo *Defensoris Ecclesie* honoratus, quem mox adversarius non Ecclesie, sed Papæ gerere desiit (b).

Renatam principem multi meritis laudibus prosequuti sunt. Calcagnino audit *optima ac præstantissima princeps*. Beza, *ejus pietatem*. ait, *celebrari*: & revera fuit princeps variis scientiis & artibus exercitissima, adeo ut inter eruditissimas feminas locum optimo jure occupare queat: Philosophiæ & Theologiæ ultra quam sequiori sexui affuetum operam dedit, excelluit maxime in Matheseos variis & profundis scientiis, Geometria, Astronomia, Astrologia (c). Maimburgius in historia Calvinismi loco infra (d) citato eandem simili ratione laudat, nam &

fapien-

(b) Conferantur Epistolæ gallicæ Francisci Rabelaisii cum observationibus Sammarthanorum Bruxellis 1710. in duodecimo editæ. Epistola 3. & 14. Porro. Le Famille illustre d'Italie di Francesco Sansovino, nec non Maimburgii Historia Calvinismi Lib. 1. pag. 60. ad annum 1536. inprimis Bailius in Dict. Tit. Ferrare.

(c) Vide Vaillasti Hist. Caroli IX. & in Hist. Hæres. item Brantomaii vitas illustrium feminarum, l

qui more solito ejus eruditionem hyperbolice exaggerant.

(d) Libro I ad annum 1536. Cette Duchesse avoit beaucoup d'esprit & de savoir, s'estant rendue, par une grande application a l'estude fort habile, sur tout dans la Philosophie ou elle excelloit a l'egal des plus celebres Philosophes de son temps, & l'on ne peut nier, qu'elle n'aie eü, durant toute sa vie dans l'ame un fonds inepuisable de bonte.

fapientiam & eruditionem & probum ac benignum Renatæ animum & omnia in Renata laudanda ingenue profiteretur ; Sed Romanæ sedi mancipatus culpata in ea & vitio vertit nimium studium religionis, quod avide disquisiverit in quo cardo & differentia religionum versaretur, & quod afflictos, maxime Lutheranos (e), fovèrit & protexerit (f): quod studium religionis veræ scrutandæ nos inter maxima Renatæ elogia reponimus. Maimburgius equidem cavillatur, Renatam, Iulium II. parenti & Gallis omnibus adversum internecino odio persecutam, ultionem agitasse, cumque armis impotens fuisset, ipsam patrocinando saltem Pontificis adversariis, Romanæ sedi nocere voluisse (g): at ipse sua vinceta cædit, quoniam in præcedentibus jam dixerat, Renatam ingenio & eruditione sua abusam fuisse ad discernendas Religionum differentias & miseratione ductam viros aliquantum asperius in causâ religionis exceptos patrocinio suo defendisse.

Aulam Renatæ commune quasi asyllum, omnibus ob religionem persecutionem passis dedisse, non unus testis asseruit ; unde Calvinus & Marottus inter primos, alique infra recensendi, de benevolè

B 3 ejus

(e) Ita generali appellatione olim a Papa dissentientes in Italia dicti.
 (f) Pergu Maimburgius l. cit. Mais par un défaut assez ordinaire aux femmes de ce caractère, si elles ne le corrigent par une grande humilité Chrétienne, elle emploia mal son savoir, en voulant connoître les differens de la Religion & abusa de sa bonté naturelle, par une fausse compassion, qu'elle avoit pour des gens, qu'elle croioit être un peu trop-

rudement traités: de sorte qu'elle eut le malheur, aussi bien que la Reine de Navarre, de passer dans le monde pour une grande protectrice des Lutheriens.

(g) Varillasius, Brantomius, alii Pontificii Historici haud disparès rationes proferunt, quare Renata nostræ Religionis strenuis assertoribus propitia fuerit, sed refutantur luculenter a Bailio in Dictionario Tomo II. Tit. Ferrare.

ejus erga viros probos animo certiores facti, eam
 visiterunt; & de veritate sollicitam in veritate con-
 firmarunt, qui benignitatem & clementiam Renatæ
 maximam experti sunt. Verum hanc felicitatem
 faniozem doctrinam apud Renatam profitentibus
 non diuturnam contigisse compertum habemus;
 incurrit etenim odium pontificis Julii II. & conso-
 brini Regis Henrici II. qui, cum nimis Hæreticis,
 ut ajunt, addictam sentientes, maritum coegerunt
 ipsam omnibus modis dire persequi, is (b) Romanæ
 fedi obediens educatione liberorum, ne semina do-
 ctrinæ a Renata haustæ penitus reciperent, eam pri-
 vavit, & severiora minatus est.

Mortuo Hercule II. marito anno 1559. religionis
 liberius servandæ gratia in Gallias remigravit amo-
 rem erga purioris religionis profellores secum te-
 rens. In patriam reversa vitam suscepit privatam,
 per quindecim annorum seriem in arce quadam gal-
 lica *Montargis* longe remota a turba aulæ Parisiensis
 vidua ætatem agens, ad mortem usque veritatem
 Evangelicam professâ, benevolò animo Hugueno-
 tos,

(b) Maimburgius I. cit. *on ne put
 jamais lui faire abjurer ses erreurs
 quelque effort que Henri II. son ne-
 veu fit, pour l'en retirer, jusques
 la meme, qu'il obligea le Duc de
 Ferrare a lui oter l'education de ses
 enfans & la menaca d'un plus rude
 traitement.* Aliam rationem hu-
 jus Renatæ creatæ molestiæ in-
 dicat Fr. Rabelaius, nimirum
 quod Hercules II. partibus Gallo-
 rum desertis tum Cæsari devo-
 tus, ipsam semper Gallis faven-
 tem male habuerit, cujus verba
 sunt, Epistola III. ad Episcopum

de Maillezais; *De fait Monsieur
 de Limoges, qui estoit a Ferrare Am-
 bassadeur pour le Roi, voiant que le-
 dit Duc, sans l'advertir de son en-
 treprise s'estoit retiré vers l'Empe-
 reur, est retourné en France. Il y a
 danger que Madame Renée en souffre
 fascherie; Ledit Duc lui a osté, Ma-
 dame de Soubise sa Gouvernante &
 la fait servir par Italiennes qui n'
 est pas bon signe. Quæ ratio pri-
 ori a Maimburgio allegatæ non
 repugnat, sed potius veritatem
 rei gestæ confirmat.*

tos, ita dictos, tum persecutionibus & bellis vexatos, protegens, quorum, quum non pauci ad eam confugerent, istos, maxime paupertate afflictos, omni studio refocillavit, adeo ut fere singulis diebus horum trecentos, charitate vere Christiana usâ, teste Maimburgio l. cit. mensa exciperet & aleret. Sæviente inprimis laniena illa Parisiensi anno 1572. multos pios, inter hos *Danielem quoque Toffanum Theologum cum familia hospitio excepit*. liberalitate juvit, autoritate defendit (i). Bâilius præsertim in Lexico Tit. *Ferrare* ex variis Historiographis testimonia de Renatæ & pietate, & constantia, & fortitudine adduxit, licet enim & maritus, & mox Reges Gallorum omni studio & industria Renatam in sinum Romanæ Ecclesiæ retrahere anniterentur & nonnunquam graviter vexarent, nihil tamen egerunt, neque eam ab instituto dimoverunt, quod coeperat, alios ob religionem exules fovendi & tuendi. Die quoque Dux Guisius Renatæ gener, Annæ maritus, acerrimus Reformatorum hostis & persecutor, ipsam sèvere monuit, ut quos secum in arce Montargis haberet rebelles profugos, ipsi traderet. Renuente Renata, ipse arcis obsidionem minatus est, sed neque sic obtinuit; Renata enim confidenter Guisio responsum dedit: Si ipsius tanta foret audacia ut arcem armis aggrediretur, sibi in animo constitutum esse, primam eo in loco propugnaculi versari, quem ipse tormentis labefactare cuperet & tum demum visuram, num auderet Regis filiam trucidare? quo sermone audito Guisius re infecta cum exercitu

(i) Abrah. Scultetus in Ann. Eccl. ad annum 1528. Confer. *BRANTIO-*

mi vitam Renatæ, in vitis illustratum feminarum Galliæ.

citu discessit. Placide huic vitæ valedixit anno 1575. multis obitum ejus dolentibus, quod pietatis eximia laudem mereretur. Susceperat e Hercule II. filios, primum Alphonsum II. ultimum Ferrariæ e stirpe Atestina ducem, alterum Ludovicum Cardinalem; filias autem, natu maximam Annam, natu minimam Lucretiam, quæ Francisco Mariæ II. postremo Spoleti, Urbinatum & Umbriæ duci nupsit. Prioris vitæ curriculum hoc loco breviter tradendum vel ideo putamus, quod Olympiæ nostræ patrona & in studiis amula fuerit.

§. V.

§. 5. De Anna
principe

ANNA Atestina in lucem edita anno 1531. Annæ cognomen in memoriam aviæ Annæ Britannicæ fortita est. Adolescentula eo tempore quo & Olympia in aulam Ferrariensem pervenit, Latinæ linguæ se dicabat decem annorum princeps, Fabulas tum quasdam Italicas Latino idiomatici donavit, quales versiones ut perfectas & omnibus numeris absolutas Calcagninus (a) celebrat. Nec græca intacta reliquit quod ex Aonio Paleario (b) didici. Ab optimis magistris, quos communes cum Olympia habuit,

(a) In Epistolis ad eam hoc de negotio datis, in Opp. Calcagn. pag. 205. sq.

(b) Videatur Aonius Palearius Libro IV. Ep. 4. ad Barth. Riccium pag. 510. Ed. Wetst. ubi ait: Nam quid est, si non hæc verissima gloria est, potentissimi Regis filiam, maximi Ducis uxorem, sic versari in studiis nostris ut excellat? Annam vero & Lucretiam aureos Hereneæ partus,

scrutari interiores literas latinas & græcas Respondet Paleario Riccius Ep. sequenti pag. 512. Quod vero de principibus meis, tam doctissimis, quam etiam nobilissimis feminis scribis: Scito filias illas egregie eruditæ esse & una cum ætate sua omnium etiam opinionem superare: easque suum locum quoque in nostris de gloria libris habere.

buit, Ferrariae instituta, quorumve infra mentio recurret, progressus in artibus ac disciplinis variis fecit mirificos, legas quæso, passim Thuanum, Rabelaisium, Sammarthanos, Calcagninum, aliosque authoritatis non infimæ scriptores, videbis eos virtutem multiplicem, pietatem, ingenium & eruditionem hujus principis mirum in modum evehere.

Henricum II. Galliae regem, nuptiarum conciliatorem nacta est, ex cujus voto anno 1548. Francisco Lotharingico Duci Guisiano & Aumaliae &c. Equiti ordinis Regii, Pari Franciæ, Præfecto & Palatii & exercituum Regionum nupsit, quem tenerime amavit & matrimonii vincula sancte & caste, ut decet, custodivit, quicquid Historici nonnulli obfrepant, vide ejus castitatem acriter defensam apud Bailium in Diction. Tit. Guise. Tomo II. pag. 651. Hoc ex insidiis a sicario Poltroto in obsidione Aureliæ anno 1566. perfoffo & extincto, Jacobo Sabaudico Duci Nemurcensi præfecto exercituum gallicorum in Italia demum cessit, quo mortuo, vidua anno 1585. sed prole illustrissima stipata mansit (c). Mundana relinquens ad cœlestia transit Luretiae Parisiorum 17. Maji 1607. anno ætatis Septuagesimo Sexto; corpus ejus Anneciæ in Sabaudia (ubi alter ejus maritus sepultus jacet) inhumatum, cor sepulcro prioris mariti impositum fuit. Elogium funebre ipsi scripsit Severinus Bertrandus, teste Morerio in Lexico. Tit. *Anne.*

Fuit ceteroquin piis ob religionem in Gallia veraris addictissima: quum enim Franciscus II. & Carolus IX. Galliae reges impuberes sub tutela matris

C

Catha-

(c) Vide Rabelaisii Ep. XIV. c. n. Sammarthanorum.

Catharinæ Medicæ essent, (quæ imperii gubernacula dirigens, adjuvantibus Ducibus Guisfis, famulo studio pios Christi affeclas, clam infidiis, aperte bellis persequeretur) Anna Estensis matris vestigiis insistens nunquam his adversa sed propitia fuit: vacillantem aliquando erexit & in fide confirmavit Olympia, anno 1554. Epistola ad eam plena admonitionibus gravissimis, ad pietatem & commiserationem excitandam aptissimis scripta, ipsi ut rem innocentum tueretur persuasit, adeo, ut Thuano teste, quum laniena Bartholomæana indicta totum aulae gynæceum in fenestris ad spectaculum stetisset, sola Anna Guisii uxor lacrymas non tenuerit, & Catharinam ulro monuerit, ut si regem ac regnum saluum vellet, ab innocentum suppliciis abstinere juberet. Mulros tum, maxime Michaelis Hospitalii Cancellarii filiam a rabie persecutorum & ficariorum salvos præstitit, quamobrem singulari carmine Annæ Hospitalii gratias egit, quo virtutes & pietatem ejus egregie cecinit. Annam Evangelii luce illuminatam quoque fuisse, non obscure Thuanus Libro 24. Historiæ suæ innuit, scribens: *Annam a teneris annis Ferrariæ sub Renata parente, ei doctrinæ, quæ tunc exogitabatur, innutritam fuisse, Olympiæ Moratæ lectissimæ & eruditissimæ femine consuetudine ad id usam.* Suadet idem non una ratio, præterquam enim quod pium matris Renatæ exemplum ob oculos habuerit, ex conversatione itidem cum eruditis & piis Dei viris, qui tum Italiæ Evangelii lumen inferentes ad Renatam quasi confluebant, puriorem doctrinam hausit.

Renatæ, puriori Religioni faventis, tempore multos etiam e primis Religionis Christianæ restau-
 ratoribus in aula ejus floruisse, diximus. Eos hoc loco recensendos judicamus, quorum alii ex longinquis præcipue Galliæ regionibus accedentes Ferrariæ doctrinas suas propagarunt; alii autem Italico semine concreti, ibidem, ex parte inquilini, aliquandiu vitam degentes, veritatem agnitam partim apertius partim tectius professi sunt: inter priores locum potissimum obtinent, vir summus Joh. Calvinus, Clemens Marottus, Leo Jametus; posterioribus M. Ant. Flaminius, Marcellus Palingenius, Petrus Martyr, Phannius Faventinus, Cælius S. Curio annumerandi veniunt.

§. 6. Purioræ religionis in aula Renatæ fautores extranei.

I. JOH. CALVINUS e Galliis anno 1534. Basileam profugus, ibidem librum institutionum suarum auro contra carum publicavit & Regi Francisco I. dedicavit, mox anno 1535. vertente (a) certiora de pietate & studio Renatæ religioso subauscultans, nullus dubitavit semina veritatis, quæ alii jam Ferrariæ sparserant, sua doctrina irrigare: Beza in vita Calvinii ad annum 1534. scribit; *Edito hoc libro (b) suaque veluti præstita patriæ fide, Calvinum visendæ Ferrariensis Ducissæ Ludovici XII. Francorum Regis filie, cujus tum pietas celebrabatur, simulque Italiæ velut procul salutandæ desiderium incessit. Illam igitur vidit, simulque quantum ad illum facere præfens rerum status sinebat, in vero pietatis studio confirmavit, ut eum postea vivum semper unice dilexerit, ac nunc quoque superstes gratæ in defunctum memoriæ speci-*

a. Joh. Calvinus

C2

(a) Vide Basiliam in Dict. Tit. Ferrar.

(b) Videlicet Institutionum suarum.

men edat *luculentum* (c). Maimburgius in Historia Calvinismi ad annum 1536. singularia quædam de rebus a Calvino Ferrariæ gestis narrat & profert, v. g. Calvinum manibus pedibusque studuisse Renatam a Lutheri secta ad suas partes pertrahere, item quod sermones sacros coram ipsa habuerit, quod perfectionem severam veritus nomine fictitio *Happetilli* assumpto Ferrariæ delituerit, nec non alia, quæ cum partim veri, partim falsi speciem habeant, suo auctori relinquimus (d). Id certum est Calvinum quum pericula imminerent anno unico vix Ferrariæ exacto, quam celerrime multis in veritate confirmatis, instigante W. Farello, Alpium jugis superatis, Italia ingrata excessisse (e).

b. Cl. Marot.
sus.

II. CLEMENS MAROTTUS Calvino hoc in pignorio successit, is Luthero & Calvino teste additus fuit, quamquam enim sæpius negaret & pernegaret se **non** Lutheristam (f) esse, certum tamen est, illum

(c) Confer. huc Melch. Adamus in Vita Calvini.

(d) Maimburgio in plerisque Varrillastius Historia Hæres; Libr. X. concinere videtur, cujus fidem autem Bailius in Dist. Tit. Ferrare & alibi valde dubiam reddidit.

(e) Ita Pap. Massonus Foresius in Elogio Calvini pag 416 refert. Profectus est Calvinus in Italiam ad Renatam, quod ea novæ sectæ Hereticorum multum favore diceretur, dimissoque Calvini verbo *Happetillum* se appellabat, susceptus ab ea est humaniter. Diu vero in Italia esse non potuit, ne forte agnitus ad

supplicium raperetur, etsi Clericum sacerdoti inservientem agebat. Igitur per Peninas Alpes in Galliam reversus, Genevæ pedem fixit *precibus Guil. Farello*, qui veteribus sacris municipio illo fugatis, novos ritus introducere coepat.

(f) Marottus in Carmine isto quo Regi fatalitineris sui Lombardici narrat, Sorbonnæ membra culpatur quod ipsum Lutheranismum insinulassent, cum Lutherista minime esset, his verbis:

*De Lutheriste ils m'ont donné le nom,
Qu'a droit ce soit, je leur réponds
que non.*

Mum aliquando quid pectore clausum haberet texifse, cujus propositi indicia hinc inde in suis carminibus dedit (g).

Cum in Galliis Lutheranismi suspectus coram Francisco I. accusaretur & circa annum 1535. patria ejiceretur, primum apud Reginam Navarræ aliquandiu delituit, verum nec ibi satis tutus mox ad Renatam tanquam ad asylum confugit (h). Marottus de se ipso testatur, quod Ferrariam & Ducissam Ferrariensem viderit, per Epistolas, quas in exilio ad Franciscum I. & Delphinum exaravit, quibusve reverti in patriam sibi ut liceret rogat. Renata multum ingenio ejus delectabatur, eum protexit & a secretis esse jussit, atque per colloquia cum eodem creberrime inita non parum in religionis veræ cognitione profecit (i). Quamdiu Ferrariæ vixerit dubium est, Bailius in Diction. Tom III. pag. 349. Marottum non diu in palatio Renatæ commoratum fuisse, atque an. 1536. Galliam jam resalutasse evincere conatur. An Ducissâ Renata ipsa partes ejus coram rege defenderit & eum cum Rege conciliaverit? (k) an vero & in Lombardia parum tutus precibus a Rege reditum impetraverit, uti quibusdam placet; id in medio relinquimus. Plurima ad

C 3

ejus

(g) e. g. in Epistola quam absens ad feminas illustres Parisienses dederat, his verbis

*Je l'escrivoris, mais je crains la colore
L'usure des pretres & caçots*

Le ia avois, mais garde les sagots:

Et des abus, dont l'Eglise est fourrée,

J'en parlois, mais garde la bourée.

conteratur Moretus in Lexico ad Tit. *Marot.*

(h) Videatur Bailii Dictionarium Tomo III. pag. 349. & Steidamus Libro XV. Historiarum.

(i) Vide Maimburgii Hist. Calvinismi ad annum 1536.

(k) Vide Bailium loc. cit. Flori mundum de Raimond in Hist. de ortu & Progressu Hæresium Libro 3. Cap. 15. & 16.

ejus historiam pertinentia documenta hauriri poterunt ex Bailii & Morerii Lexicis citatis, item & Samarthani Elogiis c. n. Cl. Heumanni, ad quos eruditum lectorem remittimus.

c. L. *Jametus.*

III. LEO JAMETUS alias *Lyon Jamet*. Hunc Ferrariam visitasse & in Religionis articulis non longe a Marotto dissensisse e duabus Epistolis, quas Marottus ad eum scripsit & Titulo Gallico, *Du Cog a l'asne*, insignivit, atque ex ea quam Jametus ad Marottum reposuit, discimus. Videtur acri ingenio exornatus fuisse, quare & Marotti amicitiam meruit, quod ex Epistolis citatis colligere est, quamobrem & Renata ipsum, cum ob Religionem e Regno Galliaë proscripserat (D), protexit. Aliam rationem quamobrem Ferrariam visitaverit, indicabit Rabelaisius Epistola XIV. ubi Jametum, ad lites Papæ cum Hercule II. Duce Estensi circa Investituram Ducatus Ferrariensis intercedentes sedandas, Ferrariam venisse innuit.

§. VII.

§. 7. *Itali.*

Transeo nunc ad pios Italos istos designandos, qui in tenebris Papatus densissimi Renatæ ævo veritatis lucem Ferrariaë micantem perspexerunt: Talis fuit.

a. M. A. *Flaminus*

I. MARCUS ANTONIUS FLAMINIUS. Patre natus *Joh. Antonio Flaminio* Forocorneliensi humaniorum Bononiaë Clarissimo Professore. Ferrariaë claruit,

(D) Hoc perspicio ex ultimis literarum Iameti lineis, hujusce tenoris:

*C'est à Ferrare, au huitiesme an
De sa sienne proscription,
Mais à la tiennè intention,*

Que ce soit le dernier, Amen.
ubi de se ipso loquitur, & proscriptionem suam appellat, idem, quod Marottus exilium suum dixerat.

claruit, teste Abrah. Scultero in Ann. Eccl. ad annum 1528. *Renata Ludovici XII. Regis filia, Herculi Duci Ferrariae nupta ipsius Italiae tenebras Evangelii luce reddidit illustres. Floruerunt in illius aula M. Ant. Flaminium, Marcellus Palingenius, alii Evangelii amici.* Thuanus placet hunc Flaminium doctrinam nostram non ab omni parte approbasse, refutare eum conatur Teissierius (a) in Elogio Flaminii, quod iste, Simlero teste, Petrum Martyrem Tigurinum ut Evangelicam doctrinam amplecteretur impulerit & quod Hieronymi Savanarolæ martyrium Epigrammate venusto honoraverit, adeoque nostræ religioni nomen dederit: quibus objectionibus Thuanum defendens Bailius in Dict. Tit. *Flaminium* satisfacit. Denuo Teissierii causam suscepit Auctor anonymus Novarum Additionum ad Elogia Teissierii (b) dum & Bailium sibi refutandum sumit: Verum largiuntur Teissierio, Thuanus & Bailius, Flaminium in quibusdam Religionis capitibus ad Lutheranorum placita propius accessisse, sed exinde minime demonstrari poterit, eum in aliis, maxime in sententia de SS. Eucharistia a Romana Ecclesia vel larum unguem discessisse, neque etiam uspiam saltem apud Pontificios Scriptores legitur, Flaminium & Papæ & Romanensi doctrinæ aut valedixisse (c), aut a sacris Roma-

(a) In Elogiis virorum eruditorum, quorum Thuanus mentionem fecit, gallice editis.

(b) Liber hic impressus Berolini 1704. 12. gallico idiomate conscriptus.

(c) quod enim Teissierius scribit, M. A. Flaminium P. Martyrem ut nostram religionem amplecte-

retur coegisse, id veritati consentaneum non videtur, cum Simlerus, cujus testimonio nititur, nil aliud dicat, quam P. Martyrem cum Neapoli Prior esset, *Sæpius cum Benedicto Cusano, M. Ant. Flaminio & Iob. Valdeso de religione contulisse*, quod nil tale in volvit, quale Teissierius vellet.

Romanorum abstinuisse. Ceterum insigne probitatis & pietatis Flaminio elogium tribuit Camerarius in vita ejus, præfixa editioni Epistolarum Flaminii Norimbergensi 1571. 8. ubi animum ad studium cælestis doctrinæ applicuisse dicit, cujus fundamentum solidum & illabefactatum tenuerit, quamobrem & odia & persecutiones Pontificum sui ævi atque Romanensis factionis passus fuerit; „qui cum in confessionem veritatis paratos habeant laqueos, & „ignem ferrumque expeditum, eousque etiam progredientes furore immanitatis suæ, ut ne mortuorum quidem sepulcorumque cadaveribus parcant, „hunc ipsum furorem Flaminii (d) corpus quoque „corripuisse, meminit Camerarius l. cit. se audisse qui perhibent & affirmant: At hos rumores inimicos Pont. Pauli IV. Theatini, ait, dissipasse, qui istud consilium cepisset, ut Flaminii corpus erutum de busto in profluentem curaret projiciendum; id enim non esse factum, sive quorundam admonitione pontifex delinitus, sive defervescente animi impetu sua ipsè sponte sententiæ istius asperitatem mutaverit, censet. Pro certo autem asserit Thuano aliisque assentientibus, Flaminium quiete diem suum in Palatio Pont. Max. Pauli III. Farnesi obiisse, quem magnum patronum ac promotorem habuerat. Camerario contrariari videtur Manlius, qui in Collectaneis locorum Communium Francof. ad Mœn. 1568. 8. editis, *Flaminium narrat mortuum jussu pontificis effosum & cadaver ejus combustum*. Verum hic forte falso rumo-

(d) Quem hoc loco virum doctrinæ ac pietate præstantem & veritatem a ver-

borum disputatione ad alienam deducentem nuncupat.

rumori, de quo Camerarius, assensum ut indubie relationi præbuit, non autem quemadmodum Clariff. Authori Bibl. Brem. Cl. VII. pag. 577. visum fuit, Flaminium cum Phannio seu Fannino Faventino confudit, hujus enim cadaver non effossum & dein ustulatum, uti de Flaminio fama tulerat, vide infra §. XIII. Neque etiam illud, quod de Flaminio adjecit Manlius, cum Psalmos reddidisse versibus, in Phannium quadraret; nam martyrologia Phannium, adeo ignarum Linguæ Latinæ profitentur, ut, quum in rogo quædam latine cum *πρῶτον* loqueretur, illud a circumstantibus pene miraculi loco habitum fuerit. Undenam quæso rudi linguæ Latinæ vena poetica affluxisset? Flaminium virum humaniorum literarum peritissimum paraphrasi Poetica Psalmorum librum illustrasse (e), eruditus diu innotuit, quod de Phannio in Actionibus martyrum Basileæ editis, ubi scripta ejusdem recensentur, nusquam dicitur. Plura de Flaminio legere cupienti, consulimus, præter Thuanum, Bailium, Camerarium & Theissierum citatos, adire Hoffmanni Lexicon Univ. Tit. *Flaminus*. Cel. Schelhornii Amœnitates Liter. Tomo X. pag. 1146-1165. Biblioth. Brem. Classẽ VII. pag. 573. & 930. sq. item Longolii Epistolas ad Familiares, in quibus non pauca ad ejus Historiam spectantia reperiuntur.

II. MARCELLUS PALINGENIUS. Quis sub ^{b. Marcellus} nomine hoc vel ficto vel ascititio latere voluerit, incertum est. Si conjecturæ locus foret, diceremus sub hoc velamine clientem quendam *Renate* insignem latitare, qui in memoriam beneficiorum

D

a Re-

(e) Vid. Fabricii Biblioth. Græca Vol. VII. pag. 677.

a Renata acceptorum, nomen suum in illud *Polingeni* seu *Renati* mutaverit. Quis autem ille? nonnulli Petrum Angelum Manzollum (*f*), alii Marfilium Ficinum subolent, sed fundamento solido destituti videntur; quibusdam audit medicus Hercules II. (*g*) Ducis Estensis: Sed adhuc sub iudice lis est. Inerudito opere quod Zodiacum vitæ inscripsit & taxavit, unde a Sculteto in Ann. Eccl. ad annum 1528. inter Evangelicæ veritatis in aula Renatæ assertores recensetur, inde & opera ejus a Pontificiis in Indice librorum prohibitorum ut Hæretica & Lutherana expurgantur; quamvis eum aperte ad nos transiisse, non constat. Post obitum ejus cadaver exhumatum, combustum & in cineres sæviturum est, ob impietatis (videlicet, quod malos mores cleri sale acerbo perfricuerat) crimen, teste *Lyl. Greg. Gyraldo de Poetis sui temporis*.

III. PETRUS MARTYR VERMILIUS, Florentia pulcherrima Italiæ urbe oriundus, Theologus celeberrimus, anno 1500. prognatus, juvenis primum scientiis variis in Academiis & Monasteriis exornabatur, inprimis Philosophiæ & Theologiæ sedulam operam navavit, cujus cursu legitime peracto in ordinem prædicatorum 26to ætatis anno promotus fuit, inde Italiam totam peragravit & in illustribus maxime urbibus publice docuit. Bononiæ, opera

(S) ita cl. Facciolatus in Cel.
Heumanni Poecilii T. II. p. 175.
censet, & suam sententiam ad
Arui anagrammate ita formato,
Pier Angelo Manzolli,
Marsello Polingenio.

Verum cum plura hæc in rem
non afferat, nec doceat, quis
ille Manzollus sit? judicium me-
um suspendam.
(G) vid. Baylius in Diction. T.
III. pag. 577.

pera Prioris cujusdam, Hebræum præceptorem natus est, qui ipsum in Hebraicis literis apprime eruditum reddidit, hinc ad interiorem cognitionem S. Literarum pervenit. Cum fama de eruditione Martyris inclaruisset, mox conventui Patrum collegii S. Petri ad aram, quod Neapoli est, præfectus fuit, ubi gratia divinæ illuminationis illustrior & clarior ipsi affulgere cœpit: Scholasticæ enim Theologiæ nævis cognitis, Zwinglii, Buceri, Erasmi libros legit varios, ex quorum lectione multum profecit, adhæc quotidie pene cum amicis, qui puræ religionis studiosi erant, aliquid ex sacris Literis commentatus est, sic ut hujusmodi colloquiis multum utrinque in vera religione ædificarentur, inter hos vero quibuscum de religione conferebat, præcipui fuere *Benedictus Cusanus, M. A. Flaminius*, de quo supra, & *Joh. Valdesius* Hispanus. Cum autem aeri Neapolitano ferendo nimis imbecillis esset, alias Italiæ civitates visitavit, tandem in patriam Florentiam rediit, reperit ibi virum, (tum adhuc cum nondum suos de Trinitate errores sparsisset) optimum *(b) Bernardinum Ochinum*, quocum de religione sermonibus habitis, consilia contulit deserta Italia Germaniam petere. Bernardinus inde decedens anno 1543. circiter Genevam pervenit; Martyr ipsum statim secutus est & Bononiam primum, mox Ferrariam profectus, ubique humaniter exceptus, maxime Ferrariæ, ubi veteres amicos invenit & liberalitatem

D2

Rena-

(b) Vide pietatem Ochini laudatam ab Olympia nostra in Opp. pag. 168. 178. quæ ideo excusatur a Lauterbachio in seinem Polnischen Socinismo: pag. 139.

Conf. Observ. Selectarum Halensium T. IV. ubi Obs. 20. vita Ochini & mores describuntur, ubi & pag. 418. Ducissa Ferrariensis fugam ejus adjuvasse dicitur.

Renata expertus est, uti omnes alii, qui illuc religionis gratia confluerant, tandem per Alpes Rhæticas in Helvetiam transiit. Videatur *Jofias Simlerus in vita P. Martyris.*

d. Fannius.

IV. PHANNIUS sive *Fanninus Faventinus*; Authorem Clariff. Biblioth. Brem. pag. 577. Classis VII. hunc cum Flaminio Manlii confudisse, supra monuimus, pluribus ejus mentio infra §. XIII. recurret, ubi Martyrii ejus Historiam breviter trademus.

p. 37

e. G. S. Curio.

V. COELIUS SECUNDUS CURIO. Patria Pedemontanus, lætione sedula SS. Bibliorum & inquisitione diligenti scriptorum Zwinglii, Lutheri & Melanchthonis, cum acri judicio præditus esset, de veritate Evangelica convictus, eidem juvenis admodum nomen dedit, eamque propagare studens varias Italiæ & nobilissimas urbes peragravit, ob religionem multa iniqua, plagas, vincula, carcerem denique subiit: verum singulari Dei beneficio omnia pericula evadens, tandem a quibusdam Mediolanensis Reipublicæ principibus, qui eruditionem & ingenium & pietatem hominis mirabantur, in Papiensem Academiam electus & ibidem publicus Professor creatus, ubi per triennium magna cum omnium approbatione docuit. Sed cum Pontifex senatui sub fulminis sui pœna mandaret, ut hominem caperent, illinc Venetias proficiscitur. Cumque ne hic quidem tutus esset Ferrariam contendit, ut de suis rebus cum *Renata* Principe nunquam satis laudata consilium caperet, cujus benevolentia cum propter eruditionem, tum ob puriorem religionem jam diu fovebatur. Heic in notitiam Fulvii Peregrini Morati pervenit, cujus hospitio utens & amicitia fru-

fruens, eundem sanioris doctrinæ participem reddidit, videatur supra §. I. Renata illum ad Lucenses in Hetruriam misit, rata, posse eum illic latere: ac fuit certe ab illis humanissime exceptus & in publicum illius Academiae Professore electus. Sed cum nondum annum illic egisset ecce Pontificis ad senatum literæ adfunt, cum mandatis, ut caperetur, Romamque traheretur. Senatus pro sua humanitate decernit nequaquam esse capiendum, sed potius illi significandum, ut fuga sibi consulere. Quamobrem cum videret non posse se amplius in Italia esse, tutum statuit in Germaniam transire; inde cum Renatæ ducis commendatitiis literis ad Tigurinos, Bernatesque profectus, ab his in Losannensis scholæ moderatorem susceptus est, cuique, antequam Basileam veniret, quatuor integros annos magna cum laude, magnoque studiosorum emolumento præfuit. Decessit A. O. R. 1569. De vita & scriptis Curionis plura scire cupidus, adeat Teiffierium in Elogiis T. I. in Elogio C. S. Curionis & Joh. Nicolai Stupani orationem de Cœl. S. Curionis vita ac obitu habitam Basileæ 1570. quam recudi curavit Cl. Schelhornius in Amœnit. Literariis Tom. XIV. Legi merentur specimen egregia ingenii Cœliani, liber insignis de Amplitudine Regni Dei, & liber famosus inscriptus Pasquillus Ecstasticus, quo non jucundior alter, quove mores cleri Romani & instituta ejusdem facere, sed simul acute, solide, erudite atque elegantissimo plane stylo carpit.

Commemorandi sunt & alii Viri eruditi & egregii, qui his temporibus Ferrariam (*) illustrarunt,

D 3

(*) *Hubertum Languetum*, beatissimæ memorie Augusti Saxonie E- | lectoris ad inclytissimas Europæ aulas oratorem, Ferrariam vi-

& Olympiam nostram suis exornarunt encomiis, v. g. *Cælius Calcagninus*, (i) *Lylus Gregorius Cyraldus*, (k) *Bartholomæus Riccius*. (l) aliique, qui, utut Romanæ Ecclesiæ addicti, benevolo tamen in eos fuerunt animo, qui puriora sacra quærebant; Sed de his verbius commentari nil attinet.

§. VIII.

§. 8. *Anna & Olympia praeseptoras.*

Hæc de eruditis, Renatæ diebus Ferrariæ florantibus & de veritatis Evangelicæ in Ferraria primis assertoribus dicta hoc loco sufficiant: Venio nunc ad illos, qui eruditionis laudem Ferrariæ inclyti,

disse, ipse nos docet verbis (quæ exstant in Epist. Secretis ejusdem Libro I. P. II. Ep. 45. pag. III) hisce.

Mortua est superiore mense in Gallia Renata mater ducis Ferrariæ, qua fuit filia Ludovici 12. Regis Galliarum, qui ante Franciscum regnavit, & Anna Britannia, qua Maximiliano Imperatori desponsata fuerat, sed ei a Carolo VIII. Rege Galliarum crepta fuit. Puto hanc Renatam nuper mortuam fuisse majorem septuagenariam. Ante triginta annos cum ego Ferrariæ viverem, jam proficere puriorem religionem, in qua permansi constans usque ad mortem, fuitque saepe praesidio iis, qui persecutionem ob religionem patiebantur. Unde conjicimus Languetum, jam hic ad purioris Religionis cognitionem pervenisse, si conferatur Epistola 104. Langueti, Libro I. Ep. Secr. P. 2. pag. 264.

(i) Canonicus Ferrariensis & Pro-

fontarum Apostolicus, vir perspicacissimi ingenii, vastæ eruditionis, orator juxta ac poeta elegantissimus, cujus opera simul juncta edita sunt Basileæ, 1544. fol. Obiit anno 1540. Sepultus jacet in Bibliotheca sua, quam publici commodi esse jussit, quæque hunc usque in diem Ferrariæ in ædibus Dominici videtur, videatur Sweertius in Selectis Christiani orbis delictis pag. 273. Morerius in Lex. Tit. *Calcagninus*.

(k) Cujus operum Syntagma eruditorum manibus teritur, ipse Ferrariæ anno 1550. ætatis 72. variam fortunam perpeffus obiit. (l) Hic itidem suis scriptis inclytus, sibi proposuerat libros de gloria consarcinare, in quibus & Renatæ & Annæ Atestinæ laudes evehere voluit, teste Aonio Paleario, quos lucem aspexisse dubito.

inclyti, sigillatim & studia & mentem illustriam puellarum Annæ & Olympiæ formando, lauream ob rem bene peractam summo jure demeruerunt. Posteaquam Olympia e tugurio parentum in palatium principis evecta est, similem mutationem fere in studiis subiit, relicto enim pulvere Grammatico, ad publicas lectiones gravioris momenti adnota, pluribus iisque eruditissimis præceptoribus una cum Anna principe tradita est; primum equidem Italis parente *Morato* & *Cœlio Calcagnino* aliquantisper, dein Germanis maxime *Sinapii*, *Chiliano* & *Iohanne* magistris usa, uti literæ Cœl. S. Curionis in *Opp. Olymp. pag. 205.* nos docent. Pro *Chiliano* in *Specie Thuanus in Hist. sui temp. Libro XVI. pag. 459. Ed. Paris. 1606.* testimonium affert: Huic Olympiam græcitatem suam debuisse; ipsa fatetur, etenim elaboratum *Mutii Scævola* græcum panegyricum eidem offerens, pro instructione fidelissima in græcis literis (a) gratias egit. Hic *Chilianus* professione medicus, paulo post *Ferraria* relicta, *Spieræ* in Germania medicinam docuit.

De *Joanne Sinapio* *Chiliani* fratre *C. S. Curionis* Epistola ad *Xystum Betulejum* missa, conservata in *Op. Olymp. pag. 97.* nos certos reddit, ubi sequentia leguntur: *Itaque cum Anna (Eftenfis) iisdem literis a Joanne Sinapio viro summo institueretur, ut haberet, quocum honesta emulatione certaret, visum matri est (quam summi honoris gratia nomino) ut Olympia in aulam, in qua aliquot annos magna cum laude fuit, advocaretur. Johannes Sinapius patre progenitus consule Suinfurtenfi, mendi.*

(a) Exstant in *Opp. Olymp. pag. 73.* & elegantiae nitorem præferunt,

dendi artem & humaniores literas primum Ferrariæ docuit, deinde Archiater creatus Herbitolitani Principis & Præfulis Melchior Zobeln dicti, ob eloquentiam insignem & eruditionem multorum favorem in primis Caroli V. potentissimi Imperatoris sibi conciliavit, obiit anno 1561. Videatur Sweertius in selectis Christiani orbis delitiis pag. 413. ubi carmen ejus funebre notavit, quo notabiliora vitæ hujus illustris medici continentur. Scripsit Historiam urbis Suinfurtenfis, cujus Epitome Munsteri Cosmographiæ inserta, it. orationem adversus eorum ignaviam qui humaniores literas negligunt, cetera.

§. IX.

§. 9. Olympia profectus, scripta & lectio- nes publica.

Ex tantorum virorum institutione ita profecit Olympia nostra, ut omnium admirationem excitaret puella supra ætatem docta. His teneris annis Defensionem Ciceronis adversus quosdam ejus calumniatores elaboravit, in qua, ipso Calcagnino censente, mirum in modum veneres & gratias paternas expressit, quo suavore & in castris Ciceronis assidua & frequens fuit, ubi justa stipendia confecit & ad primos ordines pervenit. Tunc virgo quatuordecim annorum Epistolas latinas & græcas politissimas exaravit, quarum plurimæ interierunt, vide Opp. Olymp. pag. 80. multa etiam ex Italico in Latinum Sermonem transfudit, quæ temporis & fatorum iniquitas eripuit, præter lepidos quosdam dialogos e Joannis Boccatii (a) Decamerone. Ob-
serva-

(a) Scribitur & hoc nomen Boccatius, sive Bochas Joannes; qui patriam nactus Castaldum Florentini Ducatus oppidum. Epistolarum Pontificiarum Magister, Philosophus, poeta & orator

servationes in Homerum scripsit, quem in succum & sanguinem verterat. Muti Scævola laudes græce exposuit; nec non alia, quæ Vulcanus & Saturnus dentibus invidis contriverunt. Vix biennium hisce negotiunculis ab Olympia dicabatur, cum non contenta laureolam in mustaceo quærere, ad altius gloriæ & honoris fastigium anhelavit, seria Philophica & Theologica tractare inchoavit, in quibus haud secus ac in ceteris scientiis excelluit, celerrima mentis acie difficillima quæque penetrans, atque in usus privatos & publicos convertens. Tantum puellam valere, satis miraculi erat; Sed quod Chilianus Olympiam *αἰσθητικῆς* annumeret, (b) plane stupendum. Imo neque sic de studio & diligentia aliquid remittit: Verum plus ultra ipsi progrediendum erat, collecto enim Thesauro scientiarum uberrimo, ex eo aliis distribuere & depromere nulla dubitavit. Prodiit itaque in publicum, Latine in auditorio Ducis Ferrariensis declamavit, prælectiones varias habuit, græce locuta est, Ciceronis paradoxa explicuit, ad quæstiones respondit, ut cum veterum puellarum quavis, quæ quidem ingenii laude excelluerit, conferri posse videretur. Quo anno stolarum Professore agere cœperit, ex

E Coel.

suo tempore exstitit clarissimus, interque eos numeratur, quorum studio barbaries literarum pulsa. Fuit ingenio subtilis, eloquio disertus. Primum mercaturæ operam dabat, quam tædio correptus mox deseruit & ad Iure consultorum castra transit. Familiaris ejus erat Fr. Perarcha bonarum literarum in

Italia restaurator. Siciliam, Neapolin & Venetias visitavit. Scripsit Genealogiam Deorum & multa amatoria, in primis librum cui titulus *il Decameron*, in quo, ridendo sæpius verum dixit. Obiit anno 1373. ætatis 62. Confer. Hendreich in Pandectis Brandeb. pag. 609. 610.

(b) Vide Opp. Olymp. pag. 203.

Coel. S. Curionis Epistola quadam ad Xystum Be-
 rulejum (c) innotescit; nimirum eam hæc omnia jam
 ante obitum parentis, sedecimo circiter ætatis anno
 peregrisse: idem clarius perspicitur e Præfatio-
 ne primæ Editionis operum Olympiæ, quam Isa-
 bellæ Manrichæ Bresegnæ ill. feminae Coel. S. Cu-
 rio dedicavit, ubi & profectus ejus in Academia
 Ferrariensi factos distincte enarravit, quæ cum ma-
 gni momenti sint nostra in Historia, Curionis ip-
 sa verba infra adscripsi. (d) Fallitur igitur Cel: Co-
 lomestius in Bibliotheca selecta, pag. 415. ubi de
 Olympia scribit, eam *ætatis anno vigesimo nono publicas*
prælectiones græce in Cathedra Heidelbergensi habuisse; pri-
 mo enim e Curionis verbis citatis patet, eam ad-
 huc puellam & quidem in Italia apud Renatam
 prælegisse, deinde & constat Olympiam vix vigesi-
 mum nonum attigisse annum, cum fatalis Parca
 ipsi vitæ filium secuit. Errant in eodem tramite Theis-
 fierius, Thomasinus aliique, qui una cum Colo-
 mesio Olympiam in Germania publice docuisse tra-
 dunt. Ceterum feminam in Italia ingredi auditoria,
 non adeo insolens esse e Morhofii Polyhistori Liter.
 Libro I. Cap. 14. §. 40. discimus, ubi de Academiis Itali-

(c) Conspicitur in Opp. Olymp.
 pag. 97.
 (d) *Observationes in Principem poeta-
 rum Homerum Olympia conscripse-
 rat: Carmina conspura variisque
 de divinis præsertim rebus magno
 eum lepore pauxerat: Dialogos tum
 græcos tum latinos ad Platonis ac
 Ciceronis imitationem elaboraverat,
 adeo perfecte, ut ne Zoilus quidem
 ipse, quid reprehenderet esset inven-*

*turus. Ac Prolusiones quidem il-
 las tres in M. Tullii paradoxa,
 quas edidimus, quæ ætatis Græci
 appellant, sexdecim vix annos na-
 ta confecit ipsa, & mecum mul-
 tis aliis & mulieribus & viris au-
 dientibus, in privata Regina Ferrari-
 ensis Academia paradoxa ipsa ex-
 plicatura, memoriter & venuste pro-
 nuntiavit.*

Italicis differens, ait: *ad Academias etiam matronæ larvata interdum accedunt; nam & illæ in poesi se exercent.*

§. X.

Nil in rebus humanis firmum ac stabile: Vix ^{s. 10. Exitus} Olympia cœperat in luce & pretio principum & eruditorum Ferrariensium versari, cum subito vicissitudinem acerbissimam fortunæ experiretur. Procella oritur Henrico II. Gallico & Pontifice authore, qua correpti veritatis Ferrariæ assertores omnes & singuli; Inquiritur in Lutheranos in aula Ferrarienti hærentes, in quos circa annum 1547. acerrime sævitum, quare Olympia necessum habuit aulam vitare. Accessit alia afflictio, incidit in letalem morbum Fulvius parens, cui ut ministraret, relicta aula in domum parentum regreditur. Patre pie anno 1548. defuncto, confestim ab iis a quibus minime debuerat, imo ipsa Renata deserta indignisque modis excepta fuit: Pro labore & officio Annam Estensem quod literis ac scientiis variis instruxerat, tulit odium, nullusquetum erat, qui eam respiciebat. His temporibus Paulus & Julius III. Pontifices corycaos (a) per omnes Italorum urbes miserant, qui Lutheranos deferrent, vexarent, torquerent & quosdam obstinatos supplicio afficere curarent. Tales quoque Ferrariam pervenerunt, qui summo studio omnes pios viros Ferrariæ commorantes conquiverunt & in jus vocarunt, iidem Olympiam tum veritatem Evangelicam publice profiten-

(a) Quam difficile fuerit, sibi ab hujus conditionis hominibus cavere, exponet Calcagninus in Ep. ad Moratum: vide Opp. Calcagnini pag. 168. 169.

fitentem Herculi Duci detulerunt, cujus autoritate effectum, ut quæ eam tueri debuerat Renata, malevolentia Corycæorum & obtreccionibus quorundam improborum accedentibus, ab Olympia plane alienaretur. *Nunquam tum, sunt Moratæ verba, ipsæ licuit quicquam altum aut divinum sapere, neque libros utriusque Testamenti legere.* parum abfuit quin hæretica declararetur: Hinc tædio deliriarum aulicarum affectæ, cupiditatem Deus accendit studia Divina privatim persequendi.

§. XI.

§. 11. Vita pri-
vata.

Vitam privatam virgo pie transegit. Mortuo patre, cum & matrem valetudinariam haberet, natu maxima filia rem familiarem Ferrariæ administrare & fratrem sororesque honeste educare cœpit, præsertim sorores, quas habuit tres, disciplinis tum sexui sequiori propriis tum eruditis & sacris excoluit, imo harum unam dictam Victoriæ Latinitate & literis humanioribus exornavit, adeo, ut brevi temporis spatio singulas servitio illustrissimis quibusdam Italiæ feminis tradere valuerit. Reliquæ Olympiæ tum occupationes studio rerum divinarum dicabantur, cui se totam tradidit, carmina græca pepigit & subsecivo tempore literis elegantioribus vacavit.

§. XII.

§. 12. Pericula
ob persecutio-
nem.

Verum nec in abdita domo tuta latuit, persecutio in pios Lutheri & Calvinii affectas nondum deferbuerat, cælum acherontaque movebat Julius III. ut probos viros sedi suæ sese opposcentes universos radicibus extirparet, antea dolo vulpino rem tentaverat, nunc leonino vultu miseros aggreditur. Cor-
ripiunt.

ripiuntur plurimi Lutheranismi suspecti, quem ejurare cogebantur. Multi Ægyptiacas ollas mannae celesti præferebant, veritatem abjurantes sub jugum Papæ redeunt, qualis Valentinus Carchesium, de quo Epistola Moratæ ad Carchesium in Opp. Olymp. p. 114. 115. legatur. Alii veritatem confitentes, at metuentes solum verterunt, Germaniam, Gallias, Helvetiam, jugis Alpium superatis petierunt, uti Isabella Manricha Bresegna femina Curioni omni laude major & Morata ipsa fecerunt. Alii subito comprehensi veritatem strenue defendentes morte sua eandem confirmarunt. Talis in primis Phannius, cujus jam supra mentio facta est.

§. XIII.

Hic PHANNIUS, sive *Fannius*, seu *Fanninus* §. 13. *De Phannio martyri.*
oriundus erat ex quodam Aemiliæ oppido Faventia dicto (a) anno 1547. aut 1548. ab Antichristi ministris inquisitoribus in carcerem protrusus, ob id modo, quod Christum servatorem unicum profiteretur. Cum esset in carcere, uxor, liberique ejus & amici eum continuis precibus ita sollicitarunt, ut homo victus eorum studiis, patrocinium veritatis susceptum deposuerit, testimonioque judicii sui, quod Evangelio dederat improbato, veniam & carceris liberationem sit consecutus. Verum simulatque carcere dimissus est, ita animo fuit perturbatus, ut desperare plane videretur, & nisi Deus eum sua prehendisset manu, atque pro sua mi-

E 3

sericor-

(a) Vulgo *Faenza*, in qua urbe teste Paulo Sarpio in Hist. Conc. Tridentini (pag. 40. Lat. & 49. Ital.) evangelium jam anno 1527 prædicari coeptum est.

fericordia retinisset, in horribilem desperationem confusionemque prolapsus esset. Conscientia autem eum premebat, unde gravissimum illud suum peccatum gemere coepit, quod Christum abnegare ausus esset, precibus ardentibus a Deo veniam peccatorum rogat & nanciscitur. Confirmatus itaque majori studio causam veritatis tuitus est. obeundo Romandiolam vicinasque terras, docendo & instruendo homines tenebris Cimmeriis obsessos, inculcando veritatem agnitam: Hujus negotii fama Romam delata, iterum jubente pontifice anno 1548. Ferrariæ capitur, in carcerem ductus, ibidem per biennium servatur, tandem ab Inquisitoribus capitibus damnatur atque Iulio III. Bullis suis efflagitante occisus est: Intercessit quidem Romæ apud Papam pro Phannio Olympia impulsit Lavinia Ruverensis princeps, Moratæ patrona, sed frustra. Adhortabantur Phannium nuntius Papæ, Monachi, amici, uxor & liberi, ut quæ contra Romanam dixisset Ecclesiam, revocaret; At nullis precibus, nullis minis flexus in veritate perstitit, imo palinodiam ipsi suadentes de veritate Evangelii convincere conatus est, neque lacrymas liberorum curæ habuit, quorum ejulatibus antea flexus occubuerat. Vitam adeoque laqueo finivit, corpus crematum, & ossa in Padum projecta. (b) De sermonibus, quos Phannius habuit egregios in carcere, in via ad rogam, & in rogo ipso, atque de violento ejus martyrio consulantur; *Actiones & Monumenta martyrum, qui a Wiclefo et Hussò ad nostram ætatem Evangelicam veritatem sanguine suo obsignarunt.* pag. 162-166. Opus impressum

(b) Vide Opp. Olymp. pag 90. & 107.

sum Genevæ 1560. 4to per Ioh. Crispinum. In primis etiam Francisci Nigri Bassanensis brevis relatio de martyrio hujus excellentis viri, prelo commissa Clavennæ pridie Calend. Novemb. 1550. eodem anno, quo Fannius morti traditus, lectu digna est. Cujus hic Titulus: *De Fannini Faventini ac Dominici Bassanensis morte, qui nuper ob Christum in Italia Rom. Pontificis jussu impie occisi sunt, brevis Historia. Francisco Nigro Bassanensi Authore. Hinc agnoscere poteris, pie Lector, quid a Romanensium Episcoporum Concilio sit expectandum, quum, qui illud indicit Papa, talia publica Christianæque causæ præjudicia in medium proferre audeat. Hi cum agno pugnabunt & agnus vincet illos. Apoc. 17. M. D. L. Videtur equidem narratio Bassanensis in hoc discrepare ab ea, quæ in actionibus martyrum Crispini reperitur, quod hæc Phannium bis in carcerem conjectum & primum inconstantem fuisse tradant, quæ de re altum apud Bassanensem silentium: Verum salva res est, facilis enim est conciliatio, cum Bassanensis tantum ultima (c) Fannii gesta exponat, Crispini autem martyrologium altius omnia repetat. Scripta Fannii in martyrologio Crispini memorantur hæc: *Libri duo de proprietate Dei, duo de Confessione, totidem de modo ac ratione, qua fidelis homo cognosci atque ab infideli discerni possit, Centum Homiliæ de maximis & gravissimis fidei capitibus.* Italica omnia, Latinæ linguæ enim parum peritum fuisse Fannium, supra monui. Fannium etiam Beza in Iconibus egregie laudavit.*

§. XIV.

(c) De quibus & Olympia Morata intelligenda videtur, quando Fannii constantiam, quod nunquam neque metu mortis, neque

conjugis vel liberorum amore a veritate discedere soluerit, laudat, vide Opp. Olymp. pag. 102.

§. 14. Nup-
tia Olympia
cum Andrea
Grunthlero
medico concii-
bata.

Olympia rebus familiæ, negotiisque privatis
difficta, persecutiones & mala enarrata ingentia,
nullum miseriarum exitum inveniens, semper in
metu aspexerat: cum repente & fere inopinato,
quasi e coelo ipsi auxilium & solamen apparuit.
Degebat Ferrariæ eo tempore ANDREAS GRUN-
THLERUS ex Francia orientali oriundus, juvenis
græcæ & latinæ linguæ bene doctus, qui medicos
inlytos Ferrarienses audiebat, & speciminibus sin-
gularis eruditionis editis ibidem lauream medicam,
Doctoratum puta, assecutus erat. Is Olympiæ sum-
mam eruditionem, moresque castissimos admiratus,
eam, quæ vicissim nihil in homine præter ingenii
dotes admirabatur, uxorem delegit, sibi que pulcro
connubio copulavit. Hunc Grunthlerum constat
litteris perpolitum, nec infimo loco natum & in re
fatis lauta fuisse; probitatis præcipue documenta
luculenta dedit, utpote qui nullo principis Ferrari-
ensis odio, nullis miseris Olympiæ deduci potu-
it, quin ipsam in matrimonium duceret.

§. XV.

§. 15. Migra-
tio in Germa-
niam.

Desponsata Grunthlero Morata jam exeunte
anno 1548. (a) nuptias celebrasse videtur anno 1549.
medio. (b) Eo tempore Ioannes Sinapius, professo-
ratu Ferrariensi deposito, Archiater Episcopi Herbi-
politani factus, Augustæ Vindelicorum commora-
batur: Is Grunthlerum Ferdinando Regi Roma-
norum

(*) Colligo id ex literis quas anno 1548. ad Ioannem Sinapium de-
dit, vide Op. Olymp. pag. 26. | ni Ishalma Typographicum nu-
meris inhæreat. | (†) Vide Op. Olymp. pag. 28.

norum Caroli V. Fratri, Confiliario ejusdem Hermanno, & Comiti Fuggero de meliori nota commendavit, tantumque effecit, ut, cum Rex omnia prolixè promitteret & Italiam diutius tenere periculofum nimis efferet, Grunthlerum cum tori focia in Germaniam traxerit, qui vocationi iftorum & authoritati obedientes, una cum fraterculo Olympia Aemilio annos octo nato (c) demum anno 1550. ineunte in Germanorum ditiones penetrarunt. Hac ratione Italia tam erudita femina, qua femet indignam fecerat, fpoliata fuit, quam Germania alma mater lubens in finum fuum recepit. Primum hi recens conjugati per aliquot menses in oppido quodam haud procul ab Augufta Vindelicorum diffito, cum Georgio Hermanno Regis Romanorum confiliario fuerunt, cui medicam opem Grunthlerus, Deo favente, tulit, quam Hermannus omni officiorum genere gratus, agnovit: fcribit L. Greg. Gyraldo Olympia; „ Ego apud Hermannum liben- „ tiffime fum, totum diem me cum Mufis delecto: „ nullis enim negotiis aliis ab illis abducor, fæpif- „ fime me refero ad divina Studia, majorem ex iftis „ quam ex illis & fructum & voluptatem capiens. „ De viro meo bene exiftimatur, res noftræ bono „ loco funt.

§. XVI.

Hermanno relicto Grunthlerus & conjux per aliquod tempus Auguftæ Vindelicorum verfabantur, inde migrarunt *Suinfurtum*, cujus oppidi fenatus maritum Olympia arceffiverat, ut ejus opera uteretur propter Hispanos quos Imperator illuc hyber-

*s. 16, Migratio
in patriam
Grunthleri
Suinfurtum.*

F nandi

(c) Quem Olympia Latinis & Græcis literis oxornare instituerat.

nandi gratia miserat. Equidem Hermannus Con-
filiarius ipsis Linæ Aufriæ conditionem lucififi-
mam obtulit, ut Regi Ferdinando Grunthlerus ar-
chiater esset: verum hanc respuerunt, quod ibi li-
bere Christum profiteri illicitum fore præviderent.
Ioannes quoque Sinapius Heidelbergam Grunth-
lerum diligenter commendarat, cui tum non paruit.
Priusquam vero Suinfurtum accederent, Bamber-
gam transferunt, dein hunc fidem ^{eusepij} Virce-
burgi vistarunt, ubi ipsis casus valde mirabilis eve-
nit: Fraterculus Olympiæ Aemilius de fenestra ex-
celsulo loco in terram super horrida saxa decidit, sed
illi nihilo plus fuit mali ac si humi cecidisset, nihil
mali conscivit singulari ratione per divinam provi-
dentiam servatus. Ibidem Olympia more solito li-
teris se abdebat & sæpe legens totum protraxit di-
em, majorem levationem non reperiens.

Dimisso benefico Sinapio anno 1551. in patriam
Suinfurtum Grunthlerus una cum uxore se confert,
ut libere sibi Christum profiteri liceret. Heic pace
fruens Olympia, aureos foetus protulit, Psalmos
Davidis plurimos græcis carminibus reddidit; ho-
rum nonnulli in operibus Olympiæ supersunt, ex
quibus patescit eam Homerum fere ubique secutam
fuisse. Carmine Heroico potissimum usa est: Ex-
stat quoque Psalmus 46. ejusdem opera in Carmen
græcum Sapphici generis transfusus, quem Xystus
Betulejus aliique non obefæ naris valde admirati
sunt. Dialogos itidem Latinos composuit, quorum
duo, quibus se cum Lavinia Ruverensi colloquentem
fingit, adhuc in Opp. Olymp. pag. 42. & 52. legun-
tur. Invenit & Suinfordiæ hoc par nobile multos pa-
tronos,

tronos, amicos, fautores, atque suaviter ac commode vitam transigere coepit.

§. XVII.

At brevis hæc fuit felicitas, hæc enim halcyonia gravissima tempeſtas ſubſecuta eſt. Albertus Marchio Brandenburgicus ſtrenuiſſimus belligerator, circa annum 1553. Franconiam & conſinia bel-<sup>s. 17. Calami-
tas Suinfur-
tenſis.</sup> lis fere ſubruebat, is ob loci opportunitatem par- tem ſui exercitus Suinfordii collocaverat, tum hoſtes ejus, qui plurimi (a) erant, urbem obſidere & oppugnare coeperunt. Deus hac hora Olympiæ præſto fuit, & in annonæ caritate urbis maxima ad vi- ſum neceſſaria benigne præbuit. Verum contagi- one militum, quibus urbs refertiſſima erat, mor- bus adeo gravis pene omnes cives invaſerat, ut fe- re dimidia pars civium enecata fuerit. Affectus fuit etiam hoc morbo amantiſſimus Olympiæ mari- tus, qui adeo graviter & periculoſe ægrotavit, ut illius vitæ ſpes nulla ſuper-eſſet. Verum Deus, qui claves inferorum tenet, illum ab inferis reduxit; licet nullum medicamen, pharmacopoliis in urbe obſeſſa penitus exhaustis, abhibuiſſet. Solatio ran- tis in malis piæ Olympiæ verbum Dei fuit, quo ſe- met ſuſtentans nunquam ad ollas Aegyptiacas (b) reſpexit, mortem ibi oppetere maluit, quam alibi omnibus mundi voluptatibus frui. Morbo itaque illo mariti a Deo depulſo mox a majore hoſtium copia urbs obſidetur, qui dies noctesque ignes ſu-

F 2

pra

- (a) Erant illi exercitus Principis Herbipolitanı, Epıſcopı Bambergenſis, Copiæ Electoris Mauritiı Saxonum ducis, Ducum Brun- ſwicenſium & Norimbergenſis Reipublicæ milites.
- (b) Ita perſæpe Ferratiensis auſæ delicias nuncupat,

pra propugnacula conjecerunt, adeo, ut Olympia in cella vinaria latitare coacta fuerit.

§. XVIII.

§. 18. *Suin-
furiense
excidium
& Olympia
exilium.*

Tandem cum hujus belli felicem exitum expectarent abitu Marchionis, qui suum exercitum noctu alio abduxerat, in maximam inciderunt calamitatem; vix enim ille urbe egressus erat, cum postridie foederatorum Franconiae principum milites, urbem defensoribus suis desertam, invaserunt accompilatam incendio penitus everterunt.

Deus Olympiam cum marito e mediis flammis eripuit, etenim quidam ex hostibus illos admonuerat, ut ex urbe exirent, ne & ipsi incendio absumerentur. Huic paruerunt, ne obolum quidem efferentes & adhuc in medio foro ipsis vestimenta detracta, neque Olympiae quicquam praeter lineam tunicam, qua corpus tegetet, relictum fuit: Libri, scriptaque omnia Olympiae tum flammis devorata, quae enim supersunt carmina, Epistolae, cetera, ea Coelius S. Curio summo studio hinc inde conquirit. Maritus denique Olympiae ab hostibus capitur, sed illa lacrimis & gemitibus *αλαθῆσι* Deum comprecata, sibi restitutum vidit brevi. Sic pedites Hamelburgum iter fecerunt, quo Olympia vix perreperavit; inter pauperculas sibi ipsa videbatur omnium mendicarum regina, oppidum illud introivit nudis pedibus, capillis passis, veste concisa, quae quidem ipsi commodata erat. Ex illa itineris defatigatione ac molestia incidit in febrem, quacum deinceps in tota peregrinatione colluctata est. Hamelburgi diu versari ipsis non licuit, quod incolae ab
Epis.

Episcoporum exercitibus sibi metuerent, igitur Comitatum Rineccensem petunt. In itinere iterum capitur maritus Olympiæ a præfecto Episcopi Herbipolitani, qui sibi a Domino suo mandatum esse contendebat, ut omnes qui Suinfurto illuc profugissent, interficeret. Ibi igitur captivi inter spem metumque detenti, donec literis scriptis ab Episcopo dimitterentur. Tum demum Deus eos respicere coepit & primum eos perduxit ad Comitatum Rineccensem, qui ipsos benigne habuit; dein ad illustres Comites Erbacenses transferunt, qui propter Christianam religionem sæpe fortunarum & capitis periculum subierant, & clementiæ singularis famam adepti erant, isti honorifice nostros exules tractarunt, Olympiam veste & aliis rebus necessariis donarunt. Natu maximus horum Comitum Georgius (a) uxorem duxerat Elisabetham illustrissimi Electoris Palatini Friderici III. Sororem: Hæc Olympiam misere affectam, tanta charitate Furstenaviæ excepit, ut ipsamet decumbenti suis manibus ministraret, quin & eidem pallam egregiam donavit. Alius vir nobilissimus, antea ipsis ne nomine quidem notus, dum in via essent, argenti numerum non contemnendum subsidio misit. Horum benignitate in tantis difficultatibus sublevati; donec Heidelbergam Grunthlerus a Friderico II. Comite Palatino S. R. G. I. Septemviro, ad medicinam publice in Academia Heidelbergensi, (tum

F 3 e cele-

(a) Georgius Comes pietatis insignis & acerrimi iudicii vir fuit, vide Opp. Olymp. pag. 210. ubi dicitur; Concionatorem quendam, unum e subditis Comi-

tis, in oppidulo Michelstade, affirmasse, se plus a Comite suo quam Vittebergæ in toto sexennio didicisse.

e celebratiffimis Germaniæ) docendam anno 1554. accitus fit. Nactus est hanc spartam, commendatione potiffimum Huberti (b) Thomæ Leodii, Commînæi Germaniæ; sic P. Colomesius (c) *Bibl. Selesta pag. 416.* me docuit.

§. XIX.

§. 19. Sedes
Heidelbergæ
fixa.

Heidelbergæ primo statim anno novas calamitates subierunt; peste enim acerrime sæviante, Proceres ac cives Universitatis dispersi. Olympia & maritus, cum ubi pedem figerent, nescirent, Deo se totos tradiderunt & incolumes conservati sunt. Eadem lues Spieræ debacchabatur, indeque Dicterium Amphyctionum Germaniæ illo tempore Eslingam translatum est. (a) Anno 1555. cum defæviisset pestis & cives academici pristinas sedes repeterent, Grunthlerus strenue suo officio fungitur. Olympia omni supellectile libraria amissa, Coeli S. Curionis ac bibliopolarum Basiliensium (Oporini, Isingrinii, Hervagii, Frobenii, Episcopii & Ioh. Heroldi) liberalitate, novam instruit bibliothecam, ad amicissima sibi literarum studia redit, & haud ignara mali, miseris succurrit.

§. XX.

§. 20. Olym-
pia morbus.

Olympia nil magis mente volvebat, quam in literarum studiis pulchre coeptis Heidelbergæ ætatem agere. Quem in finem Aemilium fratrem secum duxit, cujus & animum & studia formabat, item

(b) Vide Opp Olymp. p. 129. 142.

Latin en Espagne & quelques autres pieces.

(c) Cujus hæc sunt verba: *Cet Hubert, est Hubert Thomas, dont nous avons le Voyage de Frederic 2. Electeur Pa-*

(a) Vide Opp. Olymp. pag. 143. 167. 184. & 201. it. Altingii Historiam Palat, pag. 160. 161.

item Ioannis Sinapii filiam Theodoram (a) Heidelbergæ recepit, quam latinis literis, & bonis moribus, exornare studebat: Sed Deo aliter visum, nam febris quotidiana & fere continua correpta, sensim corpus omnino & vires amittebat, nullum habebat ciborum gustum, catarrho fere suffocabatur, febris & vehemens & assidua eam somno privabat. Cum itaque se brevi decessuram prævideret, amicis primum ob exhibita beneficia & literis & ore gratias egit: Coelio S. Curioni, amico a teneris intimo Ecclesiæ commoda literis vacillante manu scriptis commendat, ut quicquid ageret, ex usu ejus esset. Carmina & alia scripta, quæ potuit reperire aut in memoriam redigere post ruinam Suinfurtensem, eidem misit, qui ista deinceps in lucem publice exposuit.

§. XXI

Decessit Olympia magna cum aviditate & quasi alacritate quadam moriendi; cum persuasum haberet, se ex diuturnis cruciatibus, ex miserima hac vita ad perpetuam felicitatem hinc evocari, dies noctesque dissolvi & cum Christo esse exoptabat. §. 21. Mors & Epitaphium.
 Votum hoc disticho expressit

Dissolvi cupio, tanta est fiducia menti,

Esseque cum Christo, quo mea vita viget.

Cujus voti brevi post tempore compos facta est. Mortem sibi præfagit, maxime mensibus ante obitum tribus, literis ad sororem Victoriam & Patronam Laviniam Ruverensem scriptis, quibus significat brevi se ad exoptatum portum perventuram, faustum

(a) que jam Suinfurti apud Olympiam Grammatices fundamenta jecerat.

stum illum diem brevi fore, quo beatissimam vitam una cum istis actura sit. Felicem ejus discesum nemo melius ac ipse Grunthlerus describere poterit, cujus de conjugē suavissima in Opp. Olymp. pag. 188-190. hæc sunt verba. „Iam igitur ferme
 „moriens, cum e somno paulo ante; experrecta
 „esset, visa est mihi nescio qua dulcedine læta, clanculum ridere. Accessi propius & quidnam tam
 „suaviter rideret interrogavi. Videbam, inquit
 „illa, modo in quiete locum quendam pulcherrima clarissimaque luce refertum, cumque plura præ
 „imbecillitate proloqui non possēt: Age, inquam
 „ego, bono esto animo mea uxor, in illa, pulcherrima luce tu habitabis. Subridens iterum annuit
 „capite & paulo post; Tota, inquit, sum læta:
 „nec plura deinceps locuta est, nisi cum jam oculorum acies hebesceret. Vos quidem, inquit, vix
 „amplius agnosco, omnia autem cetera mihi videntur plena esse pulcherrimis floribus. Et hæc
 „quidem postrema ejus fuit oratio; Non multo enim post, quasi dulci quodam somno oppressa,
 „efflavit animam. Cum jam per dies aliquot magna asseveratione sæpius affirmasset, se nihil aliud
 „magis cupere, quam dissolvi & esse cum Christo: cujus in se maxima beneficia, quoties per vim
 „morbi licebat, nunquam cessabat prædicare, quod eam verbi sui cognitione illustrasset, quod animum
 „ejus ab omnibus mundi hujus voluptatibus alienasset, quod desiderium vitæ illius æternæ in
 „ipsa accendisset; nec se dubitabat in omni sermone appellare Filiam Dei. Nihil autem potuit minus ferre,
 „quam si quis consolandi ejus gratia diceret

ceret fore, ut ex hoc morbo convalesceret. Dicebat enim, Deum breve quoddam vitæ curriculum sibi circumscriptisse, sed valde laboriosum & plenum ærumnis: itaque non cupere se jam a calce ad carceres reverti. Interrogata fuit eodem tempore a quodam viro bono, an esset in animo ejus scrupulus aliquis, qui eam male haberet. At illa totis, inquit, ante hac septem annis nunquam cessavit diabolus omnibus modis conari, ut me de fide vera deturbaret: nunc vero ac si omnia sua tela amisisset, nusquam apparet; Nec ergo in animo meo quicquam aliud sentio, quam summam tranquillitatem & pacem Christi. Sed longum esset, si vellem enumerare quæcunque illa magna cum admiratione nostra, qui illam audivimus, sancte, pie, constanter, fortissimoque animo dixit.

Mortua est septimo Calend. Nov. anni 1555. cum nondum annos 29. complevisset, nec totum quinquennium cum marito vixisset, qui hoc casu vehementer percussus fuit: Scribit enim Coel. S. Curioni; *se ea sola superstis omnia moderate ferre valuisse. At hanc calamitatem, tanquam decumanum fluctum aliis supervenientem, se plane oppressisse, nec quomodo dolerem leniret invenisse.* Amaverat eam nimirum ardentissime, quod animum magis sincerum & candidum, neque mores probiores sanctioresque unquam vidisset. Optimam hanc tori sociam, cum Aemilio fratre brevi intervallo secutus est moestissimus viduus, cujus animus, quo arctiore vinculo copulatus erat, eo difficilius a pientissima uxore disjungi poterat. Corpus inhumatum fuit Heidelbergæ, ubi in sacello Academico juxta templum Petrinum ejus monumentum hunc in diem visitur, cujus effigiem studiose pictam (beneficio Theologi Halensis Celeb. D. H. R. Pauli,) Editioni operum Olympiæ novæ, bono cum Deo, inferi curabo. Inscriptio monumenti hæc est:

G

DEO

DEO IMM. S.

Et virtutj ac memoriae Olympiae Moratae Ful-
 luj Moratj Ferrariensis philosophi filiae Andraeae
 Gruntlerj Medici cōjugis lectissimae femine cuij
 ingenij ac singularis utriusq; linguae cognitio
 in morib; autē probitas summq; pietatis stu-
 diū; supra commune modum semper existimata
 sunt. Quod de eius vita hominū iudicium beata
 mors sanctissime ac pacatissime ab ea obita di-
 vino quoq; confirmavit testimonio:
 Obijt mutato solo Asalut; D. L. V. sup milles.
 aetat XXX. hic cum marito et Emilio frē se-
 pulsa. Gulielm. Rascalonus. M. D.
 BB. M. M. PP.

§. XXII.

§. 22. *Elogia.*

Pie defunctam meritis ornarunt elogiis, quam pluri-
 mi amicorum, aliorumve doctorum ad quos fama Olym-
 piae pervenerat. Jacobus *Mycellus* poeta Italus elegantissi-
 mus, *Petrus Urinensis*, *Gilbertus Cognatus*, *Theod. Zwingerus*, *Phi-*
lippus a Marnix, *Hieron. Angenosius*, *C. S. Curio*, *Osemanus Jctus*,
Chilianus Simapius, *Caspar Striblinus*, *Damasus* alique, quorum
 carmina operibus Olympiae adjecit *Caelius* a pag. 245. ad
 pag. 265. Certatim Olympiam nostram collaudarunt se-
 quentium temporum scriptores gravissimi, eruditissimi-
 que. *Thuanus* Historicorum princeps (a) eam morum sancti-
 monia, ingenio & eruditione, cum quavis prisci aevi comparandam se-
 minam nuncupat, nec minus de scriptis ejus restatur, quod femine o-
 mni laude dignissima mores & raram eruditionem expriment, & quid
 a tam excellenti ingenio expectari potuisset, nisi pramature adeo in vi-
 vis

(a) Hist. sui Temp. pag. 459. Ed. Paris. 1606.

vis esse desisset, *clare* ostendant. Hujus Thuani incomparabilis, censor iniquissimus & absurdissimus, Jesuitarum alia redolens *Joh. Bapt. Callus*, Jctus Bavarus in notationibus ad Thuani Historiarum libros (b), hoc judicium Thuani, quem false, scilicet, novum Calvinianarum Amazonum laudatorem appellat, de Olympia perstringit; At nil aliud in ea culpat, nisi quod religione majorum relicta in Lutheri sinum se contulerit. *Colomesius* in *Bibl. Selecta* ejus opera recensens, ait, eam ab omnibus istis laudatam fuisse, qui quidem de feminis eruditis locuti fuerint, & *Gasparem Sardum* ei Commentarium suum de triplici Philosophia dedicasse. Plura de *Morata* nostra testimonia legi poterunt apud *Teiffierium* in *Elogiis* Parte I. pag. 100. & in *Additionibus* ad *Elogia* pag. 66. *Jac. Phil. Thomassinum* in *Elogiis*, *Bezam* in *Iconibus*, *Melch. Adamum* in *vitis Philosophorum*, ubi succincte vitam ejus descripsit. Stylum ejus laudat cum judicio *D. G. Morhofus* in libello de ratione conscribendarum *Epistolarum Lubecæ* 1716. 8. edito, pag. 33. item in *Polyhistore Literario* Libro I. Cap. 24. §. 17. *Epistolis Olympiæ* inter ornatissimos *Epistolographos* locum dat. Adde denique testimonium *Josia Simleri* in *vita P. Martyris Vermilii*: ubi *Nostra*, ait, *etate clarissime saminæ Jana Suffolcia Angliæ & Olympia Morata Italia*, suo exemplo docuerunt, quid muliebri studium in eloquentia possit efficere, si eo animum appellat.

Liceat nobis his purpuris pannum nostrum attexere, ac præcipuas Olympiæ virtutes nostro quoque exornare elogio, ut quam vere divina hæc fuerit mulier quivis cognoscat. Præter eruditionem haud vulgarem, atque indefessum bonarum literarum studium, eluxere in hac femina, non infucatus religionis amor & summi numinis reverentia, mores castissimi, in maritum ac parentes pietas ac fides intemerata, in omnes præcipue veros Christi cultores studium sincerum & Zelus pro domo Dei ferventissimus.

G 2

Aru-

(b) Ingolstadiæ 1614. 4to. editis.

Eruditionis haud vulgaris testes certissimi sunt aurea, quæ incendium Suinfurtense effugerunt, scripta, de quibus vere dixeris: *παυρα μεν, αλλα μαλα λιγως*. Stylum in iis tersum & facilem reperies, non ampullas Rhetorum, sed cum verbis rerum pondera profert. Ciceronem maxime imitatur, quæ græca composuit carmina veterem elegantiam redolent; Heroicum Scribens, Homerum æmulatur, Sapphicum adeo concinne panxit, ut altera Sappho nominari meruerit.

Sedula manu auctores tam veteres quam recentiores utriusque linguæ volutavit, quorum sententiose dicta scriptis suis scite admiscuit: inde Latini Græcique sermonis atque earum artium, quæ his continentur, maxime veteris Philosophiæ, in ea tanta fuit peritia, ut non modo mulieres eruditas, verum etiam multos eruditos sui ævi viros superaret. Literis adeo delectabatur, ut omne illud tempus amissum censeret, quod in studiis non consumsisset, neque unquam excidit ipsi illud: *πολυταλαιστον αναλωμα εστιν*.

Verum hæc nihili æstimavit præ sacrarum Literarum cognitione, nil sibi durius videbatur, quam cum Ferrariæ degenti aliquando lectio SSræ interdiceretur: Initio quidem in aula Ferrariensi longissime a divinis literis abhorruerat, sed felicitatem aulicæ vitæ fragilem esse edocta atque multis adversis castigata, se veræ eruditionis expertem esse & animæ suæ caliginem spissam offusam esse comperit. Eas autem tenebras Deus discussit: multa ipsi singularis & divinæ sapientiæ lux oborta est; addidit Deus tantum filii sui rerumque Divinarum amorem, ut in terris agens animo versaretur in cælo; in solis fere Divinis literis caste delectabatur; omne suum studium, mentem, curam denique omnem in eo locabat, ut quantum fieri posset, hæc omnia contemneret, divitias, honores, voluptates. Amorem Sacrarum Literarum in dies Deus magis incendit & auxit, cuius gratiam

am dies noctesque assiduis precibus efflagitabat. Nimis longum foret recensere, quoties ob omnia & singula beneficia, quæ corpore, quæ animo acceperat, Deo gratias egerit, quem solum auctorem bonorum omnium agnovit.

Inconcussum animi robur ex eo perspiciamus, quod submissa mente omnia adversa & æquo animo tulerit; calamitatibus licet ingentibus agitata, nunquam animum despondit. Omnium facultatum jacturam, mariti captivitatem, morbum pertinacissimum, mortemque ipsam virili animo vicit & superavit.

Mores castissimos nemo melius, quam ipse Gruntlerus depingere potuit, qui se neque animum magis sincerum & candidum, neque mores probiores sanctioresque unquam vidisse testatur.

Hunc maritum unice amavit, ejus voluntati se totam conformavit, a quo honeste dissentire non potuit. Pietate in parentes maxime se Christianam esse demonstravit: Patri decumbenti aula relicta ad manus fuit; Matris jam senio provecta rem domesticam curavit, & dein longo locorum intervallo ab ea remotæ animum literis erexit, & quoad res familiaris ferebat, munusculis submissis recreavit. Sorores tres honeste educavit; Fratrem Aemilium literis Græcis & latinis erudit ac filii loco habuit, cum prole careret. Erga præceptores & beneficos gratissimam se præbuit, nec quidquam officii, quod cuique debemus, in se desiderari passa est.

De superfluo & necessario dedit pauperibus, extores Suinfordenses agrorum Heidelbergæ curavit, pecunia sublevavit, multisque aliis beneficiis cumulavit. (4)

Laviniam Ruverensem principem e ducibus Spoleti & Urbini oriundam Theologiæ sanioris præceptis instituit, eamque in veritate Evangelica & sermone & scrip-

G 3

(4) Vide Opp. Olymp. pag. 142. 146. 149.

tis confirmavit. (b) Peccatores in semitam rectam virtutis reduxit. Non extimuit, quendam Epicuri de grege porcum, parochum Baccho libantem, epistola vere Apostolica graviter reprehendere. Errantibus comiter monstravit viam Laviniam Ruverensem & sororem Victorianam de errore veteri amice monuit. Debiles in fide confirmavit; præcipue Annam Principem Estensem suis literis extimulavit, ut pro miseris Huguenotis intercederet. (c) Omnes ejus Epistolæ salutaribus monitis sunt refertissimæ. (d)

Nec publicis Ecclesiæ commodis defuit, B. Lutheri scripta hinc inde per Italiam sparsit, viros eruditum temporis Ecclesiæ Christi ministros excitavit & monitis urfit, ut libris editis religionem veram promoverent, & quum diu mente volvisset, qua ratione suos Italos bonis istis quibus Germania adfluebat, locupletaret, celeberrimi nominis Theologum *Matthiam Flacium Alhyricum* rogavit, ut libellos quosdam B. Lutheri germanice conscriptos, in quibus pontificiorum errores arguerat, in Italicum converteret sermonem. P. P. *Vergerium* hortata est, ut B. Lutheri libellum, qui *Catechismus minor* inscribitur, a *Vincentio Obsopæo* in Linguam Latinam conversum, in Italicam transferret, id enim emolumento suis Italis, præsertim juventuti futurum esse, docuit; hoc ut perficeret, fratrum suorum in Christo causa, pro quibus vel mortem etiam oppetere deberet, per Christum eundem obtestata est. Cum eo jam tempore infausta de sacramento Coenæ subortæ essent lites, eas non Disceptationibus, sed fraterna tolerantia componi posse & debere vidit, ad *Vergerium* scribens: Porro de Sacramentis magnam esse inter Christianos controversiam non ignovo, quæ facile jam dudum esset dirempta, si

(b) Quem in finem duos Dialogos composuit in Opp. Olymp. pag. 42-64, locum tenentes.

(c) Vide supra §. V. p. 18.

(d) Evolvantur præ reliquis in Opp. Olymp. pag. 106. 115. 119. 123. 131. 14. 174. 180. 181. &c.

homines non suam, sed Christi gloriam & Ecclesie salutem, que concordia continetur, in consilium adhiberent. Hinc se Veritatis pacisque amantissimam esse demonstravit. Unam imo quæ habuit virtutem, & omnes, quæ indivulso coherent vinculo, tenuit. Nos adolescentes, hoc virtutum exemplar intuentes, sedulo caveamus, ne in promptu sit illud probum:

*Vos etenim juvenes, animum geritis muliebrem,
Illa Virago viri.*

T A N T U M !

ADDENDA.

Ad Præfat. p. 2. l. 10. ad verba: *Irenæus Bibliophilus*, adde; vero nomine *Frid. Jac. Beyßlag*. Vid. *Schellhorn. Amœnit. Liter. Tom. IX. p. 747.*

l. 18. ad verba. *Petrus Perna in urbe Basilea*, adde: *cujus Typographi monumentum hoc exstat in Basiliensium monumentorum antigrahis Lignicii anno 1602. a Simone Grunæo Ligo editis pag. 63. Luminum datori æterno. Petrus Perna Lucensis, cujus lucernam typographicam SS. religionis lucerna accendit, anno salutis MDXXCII. XVI. Augusti pie defunctus, heic cum Johanna Verzascha uxore biennio ante defuncta & Lauva filia, qua dies eheu! solos XIX. patri supervixit, sexagenario major conditur.*

Ad pag. 34. lin. 20. ad verba, *in Germania publice docuisse tradunt*, adde: *Nonnulli Basileæ Olympiam prælegisse tradiderunt, (vide Eberti Eröffnetes Cabinet des gelehrten Frauen Zimmers p. 257.) quos refuta-*
re

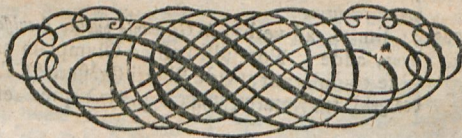

re nobis liceret: nisi idem actum censeremus
 a Cl. Zeltnero, *Diss. de erudita virgine Judaea per tran-*
sennam docente. p. 39-42.
 Ad Pag. 51. lin. 16. ad verba; *vitam ejus descripsit*, adde: E-
 logia quoque nonnulla Olympix exhibent; Joh.
 Casp. Eberti in seinem eröffneten Cabinet. pag. 255-
 260. item C. F. Paullini in seinem Hoch- und Wohl-
 gelahrten Teutschen Frauen: Zimmer. pag. 97-100.

ERRATA.

Pag. 16. lin. 3. pro *e* lege *ex*. *ibid.* l. ii. pro *amula* lege *emula*.
~~Pag. 20. lin. 18. del. *mon*.~~ Pag. 21. in notis (*g*) del. lin. 4.
 tota. *ib.* lin. 6. & 8. pro *carde* l. *gar*. Pag. 24. lin. 26. pro
contrariari lege *contradicere*. *ib.* lin. 28. pro *pontificis* l.
pontificis. Pag. 26. lin. 26. *pradicatorum* l. *Clericorum*. *ib.* n.
 (*f*) lin. 9. dele? Pag. 32. lin. 25. *Boccatii* l. *Boccacii* *ib.* in
 nota (*a*) del. lin. 1. & 2. tota. & lege *Joannes Boccacius*
parr. n. Cerraldum. p. 34. *Theiffierius* l. *Teiffierius* P. 35. lin.
 7. *experiretur* l. *experta est*. *ib.* lin. 8. lege *autore*. Pag.
 38. lin. 16. pro *Olympia impulsit* lege *Olympix impulsu*.

FINIS.

AB 60047

TA → OC

WIP
V&A

Juli 1999
SW

DISSERTATIO HISTORICA
DE
OLYMPIÆ
MORATÆ,

VITA, SCRIPTIS, FATIS
ET VIRTUTIBUS :

IN QUA

MULTA, HISTORIAM RENATI IN ITA-
LIA TEMPORE REFORMATIONIS EVANGE-
LII ILLUSTRANTIA, ADSPERGUNTUR ;

ATQUE

NONNULLI ERRORES EORUM, QUI HACTENUS
DE VITA OLYMPIÆ COMMENTATI SUNT,
MODESTE EMENDANTUR

A

GEORGIO LUDOVICO
NOLTENIO, J. A. F.

FRANCOFURTI ad VIADRUM,
Typis SIGISMUNDI GABRIEL. ALEX. MDCCXXXI,

1731

plummet

